મંડળે પ્રગટ કરેલ ૧૨૧ પુસ્તકો અવશ્ય વસાવી ગૃહ-પુસ્તકાલય બનાવો.

સભ્યો બની લેર. મળતાં ગ્રન્થોનો અવશ્ય લાભ લ્યો.

* *

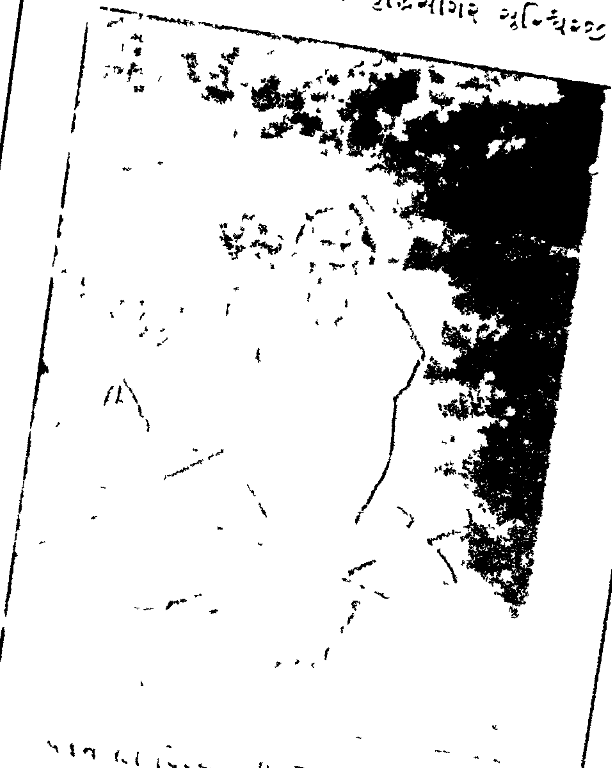
અંસાતથી પ્રગટ થતા 'બુદ્ધિપ્રભા' માસીકના ગ્રાહક અવશ્ય થવું.

પાંચ વર્ષના રૂા. ૧૧ છે અને વાર્ષિક રૂા ૨ાા છે.

*

આ ગ્રન્થ વાંચતાં, શબ્દો-ટાઈપ વગેરેની ભુલ જણાય તો સુધારી વાંચવા વિનતિ છે.

યોગનિષ્ઠ આચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર સૂરીશ્વરજી

નિવેદન

શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ તરફથી પ્રગટ થતી ગ્રન્થમાળાનો આ ૧૨૧મો ગ્રન્થ છે—ધારવા કરતાં થોડો વધુ વિલંબ થયો છે

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરે કર્મયોગનો મોટો ગ્રન્થ લખેલ; જે ગ્રન્થની બે આવૃત્તિ પ્રગટ થઈ છે બીજી આવૃત્તિ મોટા કદના ૮૦૦ પૃષ્ઠની છે, પણ અતિ ઉપયોગી લખાણ હોવાથી મનન કરવા યોગ્ય અને સમયે સમયે સહાયક થાય તેવા વિભાગોના કણિકારૂપે નાનો ગ્રન્થ બહાર પાડવાની સૂચના થતાં ૧૨૫ પૃષ્ઠનો આ ગ્રન્થનો બીજો ભાગ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે

કણિકા નં. ૧ થી ૧૫૦નો પહેલો ગ્રન્થ આપે વાંચ્યો હશે તેની બાકીની કણિકા ૧૫૧ થી ૨૮૯ આ બીજા ભાગમાં આપવામાં આવેલ છે દરેક કણિકાઓ મૂળ ગ્રન્થમાંથી જ લેવામાં આવેલ છે.

મુનિવર્યો અને ગૃહસ્થોને કર્મયોગ-કર્તવ્યતા વિષે આ ગ્રન્થમાં ઘણું જાણવા જેવું તેમ છે અને આદરવાનું થાય તેમ છે

કર્મયોગી થઈ ગયેલા અનેક મહાન પુરુષોનો આ ગ્રન્થમાંથી ઇતિહાસ પ્રાપ્ત થતાં લાગે તેમના પુરુષાર્થ માટે ઘણો પ્રકાશ પાડવા [illegible] સ્વરૂપ [illegible] મુનિપદને પામે [illegible] તેમ અનેક [illegible] તેથી [illegible] અને [illegible] આ ગ્રન્થ [illegible] રૂપ થશે તેમ માનીએ છીએ

સમયની કિંમત અને તેટલી મોંઘી [illegible] [illegible] પ્રચાર થાય તે [illegible] [illegible] હોવાથી [illegible] [illegible] [illegible] રાખેલ છે [illegible] વિનંતી છે

[illegible] | [illegible]
[illegible] | [illegible]
[illegible] | [illegible]

મંડળ તરફથી પ્રગટ થયેલ ૧૨૬ ગ્રન્થોમાં હવે નીચેના ગ્રન્થો છે બીજા સીલક નથી

૯ પરમાત્મજ્યોતિ (આવૃત્તિ ૨જી)	૦-૧૨-૦
૧૭ તત્ત્વજ્ઞાન-દીપિકા (આ. ૨)	૦-૧૦-૦
૧૮ ગહુંલી-સંગ્રહ ભા. ૧ (આ ૨)	૦- ૬-૦
૦૨૩ યોગદીપક (આ ૨)	૩- ૦-૦
૨૪ જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા	૧- ૦-૦
૦૨૫ આનંદઘનપદ સંગ્રહ ભાવાર્થ (આ. ૩)	૧૨- ૮-૦
૦૨૬ અધ્યાત્મશાંતિ (આ. ૪)	૦-૧૨-૦
૨૮ જૈનધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ	૦- ૩-૦
૩૫ ષડ્દ્રવ્યવિચાર (આવૃત્તિ ૩)	૦- ૪-૦
૩૬ વિજાપુર વૃત્તાંત ન્હાનુ	૦- ૪-૦
૦૪૦ સંઘપ્રગતિ (આ ૨જી)	૧- ૦-૦
૪૫ જૈનોપનિષદ્	૦- ૨-૦
૪૯ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા ૧ (આ ૨)	૨- ૮-૦
૪૯ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૧ના ચાર કટકા જુદા પાકા બાંધેલા ૧ દેવચંદ્ર ચોવીસી રૂા ૦॥।, ૨-નયચક્રસાર રૂા ૦॥।, ૩-કર્મગ્રન્થ રૂા. ૦॥।=, ૪-વિચાર રત્નસાર રૂા ૧	
૦૫૦ કર્મયોગ (આ ૨)	૧૨- ૮-૦
૫૨ ભારતસહકાર શિક્ષણ કાવ્ય	૦-૧૦-૦
૦૫૩ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૨ (આ. ૨)	૨- ૮-૦
૫૮ ગહુંલી સંગ્રહ ભા. ૨ (આ ૨)	૦- ૬-૦
૧૮,૫૮ ગહુંલી સંગ્રહ ભા ૧-૨ બેના પાકા બાંધેલા	૦-૧૨-૦
૬૬ ગુરુગીત ગહુંલી-સંગ્રહ	૦-૧૨-૦
૫૭-૫૮ આત્મપ્રકાશ અને અધ્યાત્મગીતા (આ ૨)	૦- ૬-૦

૧૦ પૂજા સંગ્રહ ભા. ૧ લો	૧-૦-૦
*૧૧ ભજનપદ સંગ્રહ ભાગ ૯	૧-૮-૦
*૧૨ ભજન પદ સંગ્રહ ભાગ ૧૦	૧-૦-૦
*૧૩ પત્રસદુપદેશ ભાગ ૨	૧-૮-૦
૧૪ ધાતુપ્રતિમા લેખસંગ્રહ ભા. ૨	૧-[illegible]-૦
૧૫ જૈનદૃષ્ટિએ ઈશાવાસ્યોપનિષદ્ ભાવાર્થ-વિવેચન	૧-૦-૦
૧૬ પૂજાસંગ્રહ ભાગ ૧-૨	૨-૦-૦
૧૭ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી અને તેમનું જીવનચરિત્ર	૦-૪-૦
*૧૮-૭૨ શુદ્ધોપયોગ વિ. સંસ્કૃત ગ્રંથ ૪	[illegible]
૭૩-૭૭ સ્વપરકર્તવ્ય વિ. સંસ્કૃત ગ્રંથ ૫	૦-૧૨-[illegible]
૭૮ લાલા લજપતરાય અને જૈનધર્મ	૦-[illegible]-૦
૭૯ ચિન્તામણિ	૦-[illegible]-૦
૮૦-૮૧ જૈનધર્મ અને ખ્રીસ્તી ધર્મનો મુકાબલો તથા જૈન ખ્રીસ્તી સંવાદ	૧-[illegible]
૮૨ આત્મશક્તિપ્રકાશ (આ. ૨)	[illegible]
૮૩ સાંવત્સરિક ક્ષામાપના (આ. ૩)	૦-[illegible]-૦
૮૪ આત્મપ્રકાશ (ત્રીજી આવૃત્તિ)	૧-૦-૦
૮૫ [illegible]	[illegible]
૮૬ તત્ત્વવિચાર	[illegible]
*૮૭-૮૮ અધ્યાત્મગીતા વિ. સંસ્કૃત ગ્રંથ ૨	૧-[illegible]
[illegible]	[illegible]
*[illegible] ભજનપદ સંગ્રહ ભાગ ૧૧	[illegible]
*[illegible] ભજનપદ સંગ્રહ [illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
*[illegible]	[illegible]

+૧૦૫ મુદ્રિતજૈન શ્વે. ગ્રન્થગાઈડ	૧– ૮ –૦
+૧૦૬ કક્કાવલિ સુબોધ	૧– ૮ –૦
૧૦૭ સ્તવનસંગ્રહ (દેવવંદન સહિત)	૦–૧૦ –૦
૧૦૮ પત્ર સદુપદેશભાગ ૩	૦– ૬ –૦
+૧૦૯ શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વર સ્મારક ગ્રંથ	૦–૧૨ –૦
૧૧૦ પ્રેમગીતા સંસ્કૃત	૦– ૬ –૦
૦ ૧૧૧ યોગનિષ્ઠ આચાર્ય–શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજીનુ વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર	૧૧– ૦ –૦
૧૧૨ અધ્યાત્મસાર	૮– ૧૨ –૦
૦૧૦૩ આંતર જ્યોતિ ભા ૧	૫– ૦ –૦
૦૧૦૮ ,, ,, ભા. ૨	૫– ૦ –૦
૦૧૧૫ જ્ઞાનામૃત-ભજનાવલી	૧– ૦ –૦
૦ યોગવિદ્યા	૦– ૪ –૦
+૧૧૬ આધ્યાત્મગીતા-અનુવાદ	૧– ૦ –૦
+૧૧૭ સ્નાત્ર પૂજા–મંગલ પૂજા	૦– ૪ –૦
+૧૧૮ ઘંટાકર્ણ મહાવીરદેવ	૦– ૮ –૦
+૧૧૯ કર્મયોગ કર્ણિકા ભા. ૧ લો	૧– ૮ –૦
૧૨૦ સ્વાનુભવ ચિંતન	૨– ૦ –૦
૧૨૧ કર્મયોગ કર્ણિકા દ્વિતિય ભાગ	૧– ૦ –૦

૦ આ નિશાનીવાળા નવા ૧૫ ગ્રન્થો સભ્યોને ભેટ અપાયા છે.

+ આ નિશાનીવાળા ૧૧ જુના ગ્રન્થો ભેટ અપાયા છે

શું આપ "બુદ્ધિપ્રભા"ના ગ્રાહક બન્યા ?

જો ન બન્યા હોય તો—

આજે જ ગ્રાહક—સભ્ય તરીકે નામ નોંધાવો.

"બુદ્ધિપ્રભા" એટલે શ્રી ૧૦૮ ગ્રન્થપ્રણેતા યોગવિજેતા

મહાન વિભૂતિ અધ્યાત્મજ્ઞાનદિવાકર શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજીની વિચારધારા વહેતું કરતું માસિક.

'બુદ્ધિપ્રભા' એટલે સરળ અને સુબોધ ભાષામાં જૈનધર્મના [illegible] સમજાવતું માસિક

"બુદ્ધિપ્રભા" એટલે કુટુંબ સાથે બેસી વાંચન.

એ ગંભીર તત્ત્વજ્ઞાન પીરસે છે. એ સમાજ–ધર્મ–રાષ્ટ્ર વિના [illegible] નજરે ચડતાં [illegible] એ [illegible] સાહિત્ય રોચક વાર્તાઓ વણાવે છે અને નવીન શૈલીથી ભાષાની [illegible] કરતી ચિંતન કણિકાઓ તેમાં આવે છે. એ [illegible] મહિલાઓ [illegible] બાળકો [illegible] છે, શાસનના સમાચાર એ તમને જણાવે છે, [illegible] સભા [illegible] વિભાગો આપે છે.

[illegible] વરસમાં [illegible] હજાર પાનાનું [illegible] કરતા [illegible] પોતાનું સ્થાન [illegible] છે અને [illegible] ના [illegible] પામ્યું છે

"બુદ્ધિપ્રભા" એટલે જ્ઞાનની ગંગા.

"બુદ્ધિપ્રભા" એટલે [illegible]

[illegible] "[illegible]" [illegible] "[illegible]" [illegible]

[illegible]

પાંચ વર્ષના ગ્રાહક [illegible] રૂ. [illegible]

[illegible] વર્ષના ગ્રાહક [illegible] રૂ. [illegible]

[illegible] વર્ષના ગ્રાહક [illegible] રૂ. [illegible]

[illegible] વર્ષના ગ્રાહક [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અખૂટ ખજાનો

આપશ્રી "અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ" મુંબઈના સભાસદ બન્યા?

જો આપ ન બન્યા હોય તો આજેજ સભાસદ બની જાવ અને તેનો અમૂલ્ય લાભ મેળવો.

આ મંડળ પેટ્રન-લાઇફ મેમ્બર આદિ સભાસદોને કીંમતી એવા ગ્રન્થો ભેટ આપે છે, અત્યાર સુધી પચ્ચીસ એવા રૂ ૭૫)ના ગ્રન્થો ભેટ અપાઈ ચૂકયા છે જેના પાનાંની સંખ્યા લગભગ નવ હજારની થવા જાય છે, અને હજી પણ ભેટ આપવાનું ચાલુજ છે, તો આજે જ આપ સભાસદ બની આ અમૂલ્ય તકનો લાભ ઉઠાવો

—સહાયક સભ્યો થવાના પ્રકારો—

રૂ. ૨૦૦૦) અને તદુપરાંત રકમ આપનાર વ્યક્તિઓ તથા સંસ્થાઓ પ્રથમ વર્ગના પેટ્રન ગણાશે.

રૂ. ૧૦૦૦) અને તદુપરાંત રકમ આપનાર વ્યક્તિઓ તથા સંસ્થાઓ બીજા વર્ગના પેટ્રન ગણાશે.

રૂ. ૫૦૦) અને તદુપરાંત રકમ આપનાર વ્યક્તિઓ તથા સંસ્થાઓ ત્રીજા વર્ગના પેટ્રન ગણાશે.

રૂ. ૨૫૦) અને તદુપરાંત રકમ આપનાર વ્યક્તિઓ લાઇફ મેમ્બર ગણાશે.

સમવડતાએ ખૂટતી રકમ આપવાથી ઉપરના વર્ગના સભ્ય બની શકાશે

લખો : મંત્રીઓ-અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળ,

કે શ્રી મગનલાલ એન્ડ કું ઘડીયાળી

૩૪૭, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઇ નં.૨

તા. ક.—મંડળી તરફથી તમામ પ્રગટ થતા નવા ગ્રન્થો પ્રથમ તથા બીજા વર્ગના પેટ્રનોને બે બે નકલો તથા ત્રીજા વર્ગના પેટ્રન તથા લાઇફ મેમ્બરોને એક એક નકલ ભેટ આપવામાં આવે છે

योगनिष्ठ अध्यात्मप्रेमी

श्रीमद्बुद्धिसागरजीसूरीश्वरसद्गुरुभ्यो नमः ।

કર્મયોગ-કર્ણિકાઓ

[ભાગ બીજો]

૬૫૧ ઉપશમનો આદર કરવો પૃ. ૪૯-૫૪

મનુષ્ય પોતાનાં મન, વચન અને કાયાના યોગોની અમુક ટેવો પર ઉપશમ કરી શકે છે. [illegible] ઉપશમ છે. ઇન્દ્રિય નોઇન્દ્રિય [illegible] ટેવોને [illegible] ઉપશમ સિદ્ધ થાય છે. આ દુનિયામાં સર્વ ટેવો [illegible] [illegible]

ખ્યાલ કરશે તો આપોઆપ અવબોધી શકશે અને પોતાની ભૂલ માટે પશ્ચાત્તાપ કરીને પરસ્પરોપગ્રહત્વના આરાધક બની શકશે.

આપણી પાસે જે કંઈ છે તે પરસ્પરના ઉપકાર માટે છે એવું લક્ષ્યમાં રાખીને પ્રત્યેક મનુષ્યે ઉપકાર-ગુણ ખીલવવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ; આપણને જે કંઈ મળ્યું છે તે અન્યોના ઉપકારાર્થે છે. અન્યોની પાસેથી જે કંઇ ગ્રહણ કરવાનું છે તે પેટ પર પોટલો બાંધવા જેવું કરવાને માટે નથી. આખી દુનિયાનો તેમાં ભાગ છે અને અન્ય જીવોના ઉપગ્રહાર્થે સ્વસંચિત કરેલી તન મન ધનાદિક શક્તિયો છે-એવું વિચારીને સ્વાધિકારે ઉપગ્રહત્વને આદરવું જોઇએ

૧૫૨ ઉપગ્રહનો આદર કરવો પૃ ૪૨૪/૪૨૫

પરસ્પર ઉપગ્રહની આપલેમાં સંપૂર્ણ વિશ્વ સમાઇ જાય છે. પરસ્પરોપગ્રહત્વ એ સ્વભાવે પરિણામ પામતું સાર્વજનિક સૂત્ર છે. જે જે તીર્થંકરો અને સિદ્ધો થયા છે તેઓએ પણ આત્માની પરમાત્મતા કરવા ઉપગ્રહત્વને સ્વીકાર્યું હતુ અને તેઓ સિદ્ધાવસ્થા પૂર્વે દુનિયાને સર્વોત્તમવિધિપૂર્વક ઉપગ્રહત્વ જ્ઞાનને આપી ઉપગ્રહત્વની આપલેમાંથી મુક્ત થયા. સત્ય દયા અસ્તેય બ્રહ્મચર્ય પરિગ્રહત્યાગ રાત્રિભોજનત્યાગ આદિ વ્રતોથી અન્ય જીવો પર ઉપગ્રહ કરી શકાય છે અને આત્માને આત્મગુણોનું સ્વયમેવ ઉપગ્રહત્વ સમર્પીને પરમાત્મત્વ પ્રગટાવી શકાય છે. દાન શીલ તપ અને ભાવનાથી પોતાના આત્માનું તથા અન્ય જીવોનું ઉપગ્રહત્વ કરી શકાય છે. અભયદાન અને સુપાત્રદાનાદિરૂપ નદીઓના પ્રવાહથી

દેશભક્ત કર્મયોગીઓની પેઠે અને પ્રભુભક્ત હેમાચાર્ય હરિભદ્રસૂરિ યશોવિજયજી વગેરેની પેઠે ધાર્મિક કર્મયોગીઓ બનવું જોઇએ. સાધુઓ કે જેઓ ધર્મની રક્ષા તથા ધર્મનો ઉદ્ધાર કરવાને કર્મયોગને ધારણ કરનાર હોય છે તેઓ શુષ્કજ્ઞાની સાધુઓ કરતાં કરોડ દરજ્જે વિશ્વશાલામાં ઉપકારી જીવન ગાળી શકે છે. શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યે, શ્રીમદ્ બપ્પભટ્ટીસૂરિએ, શ્રીમદ્ હીરવિજયસૂરિએ જ્ઞાનયોગની પરિપકવતા કરવાને માટે કર્મયોગને ધારણ કરી રાજાઓને પ્રતિબોધી ધાર્મિક વિચારો અને આચારોની પ્રગતિ કરી આ વિશ્વશાલામા અત્યન્ત ઉપકાર કર્યો છે. જો તેઓ ફક્ત વનવાસમા રહ્યા હોત તો પાંદડાની પેઠે એકલા પોતે તરી શકત પણ અન્યોને તારી શકત નહિ. કર્મયોગીને અનેક મનુષ્યોના સમાગમમાં આવવું પડે છે અને અનેક મનુષ્યો તરફથી ઉપસર્ગ સહન કરીને મનુષ્યોના મધ્યે સ્વાત્માને સુવર્ણવત્ કરવો પડે છે, તેથી તેઓને ક્રિયાપૂર્વક અનેક અનુભવોનું જે જ્ઞાન મળે છે તે જ્ઞાન ખરેખરા વખતે ટકી શકે છે. શુષ્કજ્ઞાનીઓને ખરા વખતે જ્ઞાન ટકી શકતું નથી અને તેઓ પ્રવૃત્તિ વિના જે કંઇ બોલે છે તેની વિશ્વમાં ગાઢી અસર થતી નથી તથા તેઓ કર્મપ્રવૃત્તિ વિના પોતાની પાછળ પરંપરાએ શુષ્કજ્ઞાનીઓને પણ બનાવી શકતા નથી. જગત્નું કલ્યાણ કરવાને કર્મયોગીને જેટલું સહવું પડે છે તેટલું શુષ્કજ્ઞાનીને સહન કરવું પડતું નથી, તેથી તેને ખરેખરૂં અનુભવજ્ઞાન થઇ શકતું નથી.

૧૬૫ ચૌદ રાજલોકના સ્વામી ક્યારે બની શકાય? પૃ૦ ૪૬૧

જેટલી રચના ચૌદ રાજલોકમાં રહી છે તેટલી મનુષ્યમાં રહેલી છે તેથી મનુષ્ય ખરેખરો કર્મયોગી

કરવામાં સ્વપ્રમય અને સ્વશક્તિનો ભોગ આપવો જોઇએ. જે મનુષ્યો સ્વાધિકાર પ્રમાણે કર્તવ્યકાર્યોને કરતા નથી તેઓ સ્વ-જીવનની પ્રગતિ કરી શકતા નથી.

રાજાને પ્રતિબોધ દેવો, સભાઓમાં હાજર રહેવું, ચતુર્વિધ સંઘનાં કાર્યો કરવાં, આવશ્યક ધર્મકાર્ય-ક્રિયાઓ કરવી, ગ્રન્થો રચવા, નવીન યોગ્ય શિષ્યો કરવા, વ્યાખ્યાન દેવું, પ્રતિવાદીઓને નિરુત્તર કરવા, ધ્યાનસમાધિમાં પ્રવૃત્ત રહેવુ વગેરે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યનો કર્મયોગ હતો. તેથી તેઓ જૈનોના ઉપર મહોપકાર કરી ગયા છે, કે જેને જૈનકોમ પાછો વાળવાને શક્તિમાન્ નથી. શંકરાચાર્યનો, ગૌતમબુદ્ધનો, મહમ્મદ પેગંબરનો, ઇશુનો અને શ્રી મહાવીર પ્રભુનો કર્મયોગ અનુભવવામાં આવશે તો તેઓએ દુનિયાને જાગ્રત્ કરવામા જે જે આત્મભોગો આપ્યા છે તેનો ખ્યાલ આવશે.

૧૬૭-૧૬૮. પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોની પ્રવીણતા પૃ. ૪૬૫-૪૬૬

જેણે આગગાડી શોધી કાઢી તેણે દેશોદેશ બૂમપાડી નહોતી તોપણ તેના કર્તવ્યથી જગપ્રસિદ્ધ થયો અને તેની આદર્શકર્તવ્યતાની અન્ય વિદ્વાનોને શોધકબુદ્ધિદ્વારા કાર્યપ્રવૃત્તિ સમજાણી. એડીસન અને ડાક્તર જગદીશચન્દ્ર બોઝ વગેરે શોધકો અખિલવિશ્વમા પ્રસિદ્ધ થયા છે તેનુ કારણ એ છે કે તેઓએ શોધકવિજ્ઞાનપ્રવૃત્તિ- કર્મયોગમા પ્રવૃત્તિ કરી વિશ્વોપયોગી શોધખોળ કરી છે અને હજી શોધક કર્મયોગમા મસ્ત બનીને અનેક જાતની શોધો કર્યા કરે છે. આર્યાવર્તમા અનેક વિદ્વાનો પાક્યા પણ [illegible] જે પેદા થયા આલ-[illegible] કે જે [illegible] વ્યાખ્યાનપરાયણ વાંચવામાં આવે છે

તેમા કેટલાક [illegible] લોકપ્રવૃત્તિથી ઇન્કાર કરી શક્યા નહિ, તેથું [illegible] તો પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોને પણ છે. ડો. [illegible] ગર્તીના [illegible] તેમના [illegible] લીધા [illegible] દીપનો ઉપયોગ થયા- [illegible] હતા. [illegible] વગેરે [illegible] કર્મયોગીઓની [illegible] નથી. [illegible] નહિ [illegible] પ્રવૃત્તિમાં [illegible] પ્રગતિના પ્રવૃત્તિ [illegible] નહિ [illegible] [illegible] વળી [illegible] પ્રગતિ-પ્રવૃત્તિ કરી [illegible] [illegible] જાતીને [illegible] પ્રવૃત્તિ [illegible] નથી.

નામના એક ધનવાન્ જૈન ગૃહસ્થ થયા તેમના વખતમાં દુષ્કાળ પડ્યો ત્યારે તેમણે ઇડર દેશ અને તેની આસપાસના સર્વ લોકોને અન્ન પૂર્યું. ગરીબોને માટે દરરોજ સત્રશાલાઓ શરૂ રાખી. તેવી દાન પ્રવૃત્તિથી પોતાની પાછળ આદર્શ જીવન મૂકી ગયા તેથી તેમના નામની સાથે હજારો મનુષ્યો તેવી દાનરૂપ કર્મયોગની પ્રવૃત્તિ સેવવાને ઉત્સાહી બને છે. સ્વાધિકારે સ્વ યોગ્ય અને પરયોગ્ય કલ્યાણકારક કાર્યો કરો કે જેથી તમારાં કર્તવ્ય કાર્યોને દેખી લોકો સ્વકર્મયોગમાં પ્રવૃત્તિ કરી શકે. ભરત, બાહુબલી, અભયકુમાર, ઢંઢણકુમાર, મેઘકુમાર, સિરિયક, સ્થુલભદ્ર, નંદિષેણ, કયવન્નાશેઠ, કેશીકુમાર, શાલિભદ્ર વગેરે મહાપુરુષો કર્મયોગપરાયણ બનીને આદર્શ પુરુષ બન્યા છે. શ્રી વીર પ્રભુની પાટે બેસનાર આચાર્યોએ કર્મયોગી બનીને જૈન શાસનની સેવામાં સ્વાત્મભોગ આપી આદર્શ પુરુષતાનો ખ્યાલ આપ્યો છે. વેદાન્ત દર્શનપ્રવર્તક અનેક આચાર્યોએ સ્વધર્મ યોગ્ય આવશ્યક કર્મોમાં પ્રવૃત્તવાને આત્મભોગ આપ્યો છે તે તેઓના જીવન ચરિત્રોથી માલુમ પડે છે.

૨૯. લાભાલાભ વિચારી પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ કરવી. પૃ ૪૭૧

સ્વ જગતે અનેક જ્ઞાનથી સ્વાધિકાર કર્તવ્યકર્મક્રિયાનો નિર્ણય કરવો. તેઓ ગૃહસ્થદશા ત્યાગ કરીને ત્યાગની દશા સ્વીકારે ત્યારે કર્તવ્યકર્મક્રિયાના અધિકારનું રૂપાન્તર થાય છે. અવસ્થાભેદે કાર્યક્રિયાભેદનો ભેદ પડે છે એટલે જે અવસ્થામાં જે ક્રિયાઓ કરવી આવશ્યક હોય તેનો પ્રથમથી વિવેક કરીને તેનો આદર

કર્મો અને અન્ય ક્રિયાઓથી નિવૃત્ત થવું. જે જે અવસ્થામાં જે જે આવશ્યકકાર્ય પ્રવૃત્તિઓ કરવા જે જે રીતે જરૂર હોય તે તે રીતે તે તે આવશ્યક ક્રિયાઓને કરવી. બ્રાહ્મણોના સંસ્કારોની ક્રિયામાં બ્રાહ્મણો પ્રવૃત્ત થયા અને રાજન્યની કર્મક્રિયામાં રાજાઓ વિવેકપૂર્વક પ્રવૃત્ત થયા. ક્ષત્રિયો પણ [illegible] ક્ષત્રિયનાં કર્મો કરવાં અને બ્રાહ્મણોએ ગુરુકુળમાં બાળકોના સંસ્કાર ક્રિયાઓ કરી. ગુરુકુળમાં [illegible] ક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્ત થયું અને ગુરુકુળમાં [illegible] ક્રિયાના પ્રવૃત્ત થયા. ગુરુકુળમાં જે [illegible] [illegible] ક્રિયા [illegible] [illegible] પ્રવૃત્તિ કરી [illegible] [illegible] કરી [illegible].

પુરૂષોત્તમ ભગવાનનું હૃદયમાં સ્મરણ કરવું અને નિર્મલ પરિણામથી વર્તવું એટલે કોઈ પણ આત્માના ગુણોનો ઘાત કરનાર કર્મ લાગી શકતું નથી. સ્વાધિકારે પરમાત્માનું હૃદયમાં સ્મરણ કરીને કર્તવ્યકર્મ કરતા કદિ ભય પામવો નહિ, અશ્રદ્ધા ધારણ કરીને કર્તવ્યકર્મથી ભ્રષ્ટ થવું નહિ. કુમારપાલની સામે યુદ્ધ કરવાને પ્રતિપક્ષી રાજા ચઢી આવ્યો તે વખતે બાર વ્રતધારી કુમારપાલે હાથીની અંબાડી ઉપર બેસીને યુદ્ધ કર્યું પણ ક્ષાત્રકર્મની પ્રવૃત્તિથી પરાઙ્મુખ થયા નહિ. ક્ષાત્રકર્મદશાના અધિકાર પ્રમાણે દેશ, ધર્મ, પ્રજા, બ્રાહ્મણ, સન્ત, સાધુના રક્ષણ માટે ક્ષત્રિયોએ ધર્મયુદ્ધ કરવું જોઈએ. અને નિર્મલ પરિણામવાળા થઈને હૃદયમાં પરમાત્માને સ્મરી અન્તરથી શુભાશુભ પરિણામથી ન્યારા રહેવું જોઈએ પરન્તુ યુદ્ધાદિ ક્ષાત્રકર્મ પ્રવૃત્તિથી પરાઙ્મુખ ન થવું જોઈએ. એમ પ્રવર્તવાથી ક્ષાત્રકર્મ વડે ગૃહસ્થ ગમે તે કર્માકર્મની પરિણતિ નષ્ટ કરાય છે, અને આત્માની પરમાત્મદશા કરી શકાય છે.

૧–૭ અધ્યાત્મજ્ઞાની થવું એટલે બાહ્યકાર્ય કરતાં ડરવું, મડદાલ થવું, નપુંસક થવું—એવો અર્થ કદાપિ લેવો નહીં. પૃ. ૪૮૪–૮૬

[illegible] દૃષ્ટિમાં [illegible] નથી. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
કદાપિ [illegible]
[illegible]
[illegible] નથી [illegible]
[illegible]

દીન મનુષ્યને પણ સ્વશક્ત્યનુસારે સ્વાધિકારે સ્વફરજને અદા કરવી પડે છે અને તેથી બન્ને સમાન છે અને આત્મજ્ઞાને કર્તવ્ય કર્મ કરતા છતાં બન્ને પરમાત્મપદને પ્રાપ્ત કરી શકે છે,— એમ બન્નેને પરમાત્મપદમાં સમાન હક્ક યા સમાન સ્વાતંત્ર્ય છે.

૧૭૩. કર્તવ્ય મોહ ત્યાજ્ય છે. પૃ. ૪૯૫

કર્તૃત્વસમોહ વિના જે જે કાર્ય કરવાં એ જ્ઞાનયોગીનું મુખ્ય લક્ષણ છે. **પોતાનો આત્મા, કર્તૃત્વ સંમોહ વિના કાર્ય-પ્રવૃત્તિ કરે છે એમ સ્વાત્માને અનુભવ થાય ત્યારે અવબોધવું કે હવે કર્મયોગીનો અધિકાર કથંચિત્ પ્રાપ્ત થયો છે.** આત્મજ્ઞાની કર્તૃત્વસમોહને પરિહરીને સર્વ કાર્યોમાં આત્માને સાક્ષીભૂત રાખીને કાર્યપ્રવૃત્તિ આદરે છે તેથી તે કાર્ય-પ્રવૃત્તિમા નિર્વિષ બનેલો હોવાથી કાર્યપ્રવૃત્તિદ્વારા સંમોહ વિષને ગ્રહી શકતો નથી.

૧૭૪. જ્ઞાનીની કરણી જલ-પંકજવત્ પૃ. ૫૧૬/૧૭

સલેપદશામાથી નિર્લેપદશા કરવી હોય તો આત્મજ્ઞાન યાને બ્રહ્મજ્ઞાન વિના અન્ય કોઈ ઉપાય નથી. અતએવ મનુષ્યોએ આત્મજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ કે જેથી આત્મામાં આનંદમગ્ન અનુભવતા બાહ્યાસક્તિ ટળવાની સાથે બાહ્યપ્રવૃત્તિમાં નિર્લેપ રહી શકાય. **ઇન્દ્રિયોની આસક્તિવિના અને બાહ્ય પદાર્થોના ભોગવિના સ્વાભાવિક આત્મામાં આનંદ પ્રગટે ત્યારે અવબોધવું કે તે બ્રહ્માનંદ યાને આત્માનંદ છે.** આત્માને સ્વાભાવિક આનંદના અનુભવના પ્રસંગોને બહુ [illegible] થવા [illegible] આત્માના આનંદની પ્રતીતિ થતી

ગાદી અને પ્રખ્યાત [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] થતાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નથી. શ્રી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] સ્વામી હતા. [illegible]

છે. અનન્તજ્ઞાન વર્તુલ અર્થાત્ કેવલજ્ઞાનરૂપ અનન્તવર્તુલની એકેક નય તે એક એક અંશભૂત વર્તુલની દૃષ્ટિ છે. સર્વનયો સ્વસ્વભિન્નદૃષ્ટિયોથી એક વસ્તુ સંબંધી વિચારોને પ્રતિપાદે છે. સર્વનયોથી એક વસ્તુનું સમ્યગ્ પરીક્ષણ થાય છે. સર્વનયોથી આત્મતત્ત્વનો અનુભવ કર્યા વિના એકાન્ત સંકીર્ણ કદાગ્રહ વર્તુલમા પાત થાય છે અને તેથી અન્યજ્ઞાન દૃષ્ટિયોથી માનેલા ધર્મોનું અજ્ઞાન રહેવાથી રાગદ્વેષના પક્ષપાતમાં પતિત થવાય છે. અતએવ સર્વ નયોની અપેક્ષાએ અનન્તજ્ઞાન દૃષ્ટિયોથી આત્મસ્વરૂપ અવબોધાતાં સર્વદર્શનોમાંથી સત્યસાર ખેંચી શકાય છે અને અનન્તજ્ઞાનવર્તુલમય થઇ જવાય છે. સાતે નયો અને તેના સાતસે ભેદોથી આત્માનુ ભિન્ન ભિન્ન દૃષ્ટિથી સ્વરૂપ અવબોધાય છે. સર્વનયની દૃષ્ટિયોથી આત્મસ્વરૂપ અવબોધતાં બૌદ્ધ, સાંખ્ય, વેદાન્ત, વૈષ્ણવ, ખ્રીસ્તાદિ એક એક ધર્મના વાડામાં પતિત થવાનો સંભવ રહેતો નથી અને ભિન્ન ભિન્ન ધર્મવાળાઓપર રાગદ્વેષ પરિણામ થતો નથી. સ્યાદ્વાદદર્શન એ વસ્તુના અનન્ત વર્તુલ છે, તેવી તેના સમ્યગ્જ્ઞાતાઓ સર્વ દર્શનોની સર્વદૃષ્ટિયોથી આત્મસ્વરૂપ અવબોધીને શુભાશુભપરિણામની સંકીર્ણતાનો ત્યાગ કરી અનન્ત બ્રહ્મસ્વરૂપમય બની સ્વાધિકારે કાર્યોને કરે છે, માટે હે શિષ્ય ! ! ! તુ ગુરુમુખથી તે બાબતનો નિર્ણય કરીને કર્મ પ્રવૃત્તિયોમાં નિરાસક્તપણે પ્રવૃત્તિ કર ! [illegible] યુક્તિપૂર્વક [illegible] ચિન્તન કરી સત્યને અવબોધીને હે શિષ્ય ! તુ સત્કર્મયોગી ! ! [illegible] ગુરુગમથી અવબોધવાની જરૂર છે [illegible] [illegible] [illegible] છે [illegible] આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ [illegible] ગુરુના- [illegible] કર્મયોગમાં [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

૧૭૮ પરમબ્રહ્મ (મોક્ષ)નું સ્વરૂપ અવર્ણનીય છે. પૃ. ૫૩૦

આત્મધ્યાનથી આત્માનો આત્માના આવિર્ભાવરૂપ ગુણોની સાથે યોગ-જોડાણ સંબંધ થાય છે તેને યોગ કહેવામાં આવે છે. આત્મા પોતાના પરમાત્મસ્વરૂપને પ્રકાશીને તેમાં જોડાય અને તે વડે પરમાનન્દને પામે તેને યોગ કહેવામાં આવે છે. દુનિયાદારીમા યોગ: कर्मसु कौशलम् કર્મો કરવામા, જે કુશલતા પ્રાપ્ત કરવી તેને યોગ કથવામાં આવે છે. સર્વત્ર સ્થાવર જંગમમાં આત્મસ્વરૂપને દેખ્યા પશ્ચાત્ બાહ્ય કર્તવ્યોમા વાસ્તવિક કુશલતા પ્રાપ્ત થાય છે કે જેથી દુનિયાના જીવોને સત્યકર્મના માર્ગે દોરી શકાય છે અને તેઓને અલ્પહાનિએ અલ્પદોષે મહાલાભ સમર્પી શકાય છે.

૧૭૯. પરમ બ્રહ્મમાં લીન થયેલા મહાત્માઓનું સ્વરૂપ. પૃ. ૫૩૨

પરમબ્રહ્મલીન થવાથી શરીરાદિકની ઉપયોગિતા અને તેની પોષણતા તથા પરોપકારતા વગેરે બાહ્યકર્તવ્યતાનો નાશ થતો નથી પરમબ્રહ્મમાં લીન થયેલ મનુષ્યોને શરીરવાણી વગેરેનાં બાહ્ય કર્મો જેમ ઘટે તેમ કરવાં પડે છે પણ પરમ-બ્રહ્મમાં લીન થએલ સર્વ મહાત્માઓનાં બાહ્યકર્મો અને બાહ્યયોગ એક સરખા હોતા નથી. તેમા બાહ્ય જીવોને [illegible] ભિન્ન દેખાય તેથી કંઈ તેઓની મહાત્મતામાં ન્યૂનતા હોતી નથી. પરમબ્રહ્મમાં લીન થયેલ સર્વ મહાત્માઓની બાહ્યકર્મપ્રવૃત્તિઓ એક સરખી હોય [illegible] દેશકાળને અનુસરી

[illegible] નહિ [illegible] નહિ.

[illegible] આત્મ[illegible]-આત્મ[illegible]. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

૧૮૧ અસંખ્ય યોગોનો ઉદ્દેશ એકજ. પૃ. ૫૩૮

અસંખ્ય યોગ પૈકી ગમે તે યોગની સ્વાધિકારે પ્રવૃત્તિ કરો પરંતુ ધર્મના નિમિત્તભેદે લડો નહિ અને કુસંપ કરો નહિ. મૂલસાધ્યતત્ત્વની ગમે તે યોગે પ્રાપ્તિ થતી હોય તો પશ્ચાત્ મતસહિષ્ણુતા રાખીને સામ્યચિત્તની સ્વયોગ્ય ધર્મકર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરવાની જરૂર છે. અસંખ્ય યોગના મહાવર્તુલમાં સર્વ ધર્મનો સમાવેશ થાય છે. એ દૃષ્ટિએ મહાવીર પ્રભુ પ્રતિપાદિત જૈનધર્મનો પ્રચાર કરવામાં આવે છે. વિશ્વવર્તિ સર્વ જીવોને આત્મોન્નતિમાં આગળ વધવાના અનેક માર્ગો હસ્તમાં આવી જશે વેષ આચાર અને વિચારોની ભેદનાએ પરસ્પર લડી મરવું ન જોઈએ. વેષ આચાર અને વિચારનો અસંખ્ય યોગોમાં સમાવેશ કરીને વેષાદિને મુક્તિના હેતુભૂત માની વિશાલ દૃષ્ટિધારી સ્વયોગ્ય કર્મપ્રવૃત્તિને સરલતાભાવે સેવવી કે જેથી આત્મોન્નતિની પૂર્ણ પ્રાપ્તિ થાય. લાખો કરોડો ગાયો, જુદા જુદા રંગની અને ભિન્ન ચેષ્ટાવાળી હોય પરંતુ સર્વના સ્તનમાંથી દુગ્ધરસ નીકળતો હોય તો પશ્ચાત્ બહિરના ભેદની શી આવશ્યકતા છે? તેમ અસંખ્ય યોગોથી કરોડો અબજો મનુષ્યોને ભિન્ન ભિન્ન વિચાર ક્રિયાપ્રવૃત્તિએ પણ આત્મોન્નતિ થતી હોય અને આત્મગુણનો સાક્ષાત્કાર થતો હોય તો મતભેદની કંઈપણ જરૂર નથી.

૧૮૨ સર્વ ગચ્છોના મહાસંઘની યોજના. પૃ. ૫૪૯–૫૧

જૈનશાસનમાં જે જુદા ગચ્છ—અનેક મત [illegible] છે એક શુદ્ધ [illegible] થાય [illegible] અનેક સંપ્રદાય, [illegible], [illegible] પ્રગટે છે

[illegible]

અને તે વડે તે [illegible] શકે છે. [illegible]
[illegible] હોય કે તેમ તેની [illegible]
દુનિયાના [illegible] ધર્મના અનેક [illegible]
[illegible] આરાધના [illegible]
[illegible]

૧૮૪. ભરતનૃપકૃતવેદ–આચાર દિનકર. પૃ. ૫૫૧

ભરતનૃપકૃતવેદ કે જે આચારદિનકર ગ્રન્થો વગેરેમાં છે તે રીતે તથા તીર્થંકરો વગેરેનાં આગમોથી અવિરુદ્ધપણે, સર્વ સત્ય શાસ્ત્રોથી અવિરુદ્ધપણે, શિષ્ટજનોના વિચારોથી અવિરુદ્ધપણે, અનુભવોથી અવિરુદ્ધપણે, સત્યજ્ઞાનથી અવિરુદ્ધપણે ઉપર્યુકત ધર્મકર્મ કરવુ જોઈએ. અનુભવીઓની સલાહોને અને શાસ્ત્રોને આગળ કરીને ધર્મકર્મો કરવાં જોઈએ. ધર્મકર્મોને નિષ્કામ સ્વાધિકાર દૃષ્ટિથી કરવાં જોઈએ અનેક નયોની અપેક્ષાએ અધ્યાત્મરસિક જ્ઞાનીપુરુષોની સલાહથી અવિરુદ્ધપણે અને તે તે ધર્મ કર્મના પરિપૂર્ણ અનુભવીઓની સલાહપૂર્વક લોકોને ઉપર્યુક્ત ધર્મોમાં સ્થિર કરવા માટે સર્વ સ્વાર્પણ દૃષ્ટિથી સર્વ મનુષ્યોએ સ્વાધિકારે પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ

૧૮૫. જ્ઞાની કેવી રીતે કર્તવ્યકર્મ કરે ? પૃ ૫૫૫

શિવાજી અને પ્રતાપરાણાને સ્વદેશ પર પ્રેમ જાગ્યો હતો તેથી તેઓએ આદર્શ પુરુષની પેઠે કાર્યપ્રવૃત્તિ સેવી હતી. વિદ્યાની પ્રાપ્તિ માટે જ્ઞાન પ્રેમથી વિદ્યાની પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે. જે પ્રવૃત્તિ પર પ્રેમ થાય છે તેને મન વાણી અને કાયાથી આદરી શકાય છે જે **કર્મ પ્રવૃત્તિમાં પ્રેમની રટ લાગે છે તે ગમે તેવું દુસાધ્ય હોય છે તો પણ તેને સુસાધ્ય કરી શકાય છે.** જે મનુષ્ય આવશ્યક કર્તવ્યકાર્ય પર પ્રેમ પ્રગટે છે તેમાં ગાંડો તન્મસ્ત થઈને તેમાં મગ્નતાથી સિદ્ધિપૂર્વક કર્તવ્યકાર્યનો વિક્રમ કરી શકાય છે માટે જીવનયોગમાં રસ-પ્રેમપૂર્વક કર્તવ્યકાર્ય કરવામાં પ્રવૃત્ત થવું જોઈએ.

છે. પ્રવૃત્તિમય નિવૃત્તિ કરતાં નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિની અનન્ત ગુણી ઉત્તમતા સિદ્ધ ઠરે છે. પ્રવૃત્તિની પણ હદ હોય છે: ઘણી પ્રવૃત્તિથી રજોગુણી અને તમોગુણી હિલચાલ-ચળવળ વધે છે અને તેથી એક વાર તે દારૂમા દેવતાના જેવું ફળ પ્રગટાવવા સમર્થ થાય છે. લાખગુણી વા કરોડગુણી પ્રવૃત્તિ કરવા માત્રથી કોઇની ઉન્નતિ થતી નથી. નિવૃત્તિ જેના ગર્ભમાં છે એવી પ્રવૃત્તિઓને કરવા માટે જ્ઞાનીઓ ફરમાવે છે.

૧૮૮. જ્ઞાનીઓની ફરજ પૃ. ૫૯૩

આત્મજ્ઞાનીઓ કઇ ને કઇ પારમાર્થિક કાર્યો કર્યા કરે છે. તેઓ તે માટે જે કઇ ત્યાગ કરવો પડે તેનો ત્યાગ કરે છે. આત્મજ્ઞાનીઓ જો ભાવીભાવ સ્વભાવ પર વિશ્વાસ મૂકી બેસી રહે તો આ જગત્માંથી પરોપકાર તત્વનો લોપ થઈ જાય અને ચંદ્રસૂર્ય પણ લોપ થઈ જાય. આત્મજ્ઞાની ગૃહસ્થો વા ત્યાગીઓની ખૂબી એ છે કે—તેઓ આસક્તિવિના સર્વ શુભ કર્મો કરે છે, તેથી તેઓને કોઇ જાતનો લેપ લાગતો નથી અને મુક્તતાનો આ ભવમા નિશ્ચય થાય છે.

૧૮૯. મહાવીરની ધર્મદેશના પૃ. ૫૬૪

જગતના કર્મયોગીઓના અને જ્ઞાનયોગીઓના શિરોમણિ સર્વજ્ઞ પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવે આયુષ્યનો અંત થતા [illegible] પ્રભુ [illegible] [illegible] જગતના જીવોનો ઉદ્ધાર કરી શરીરનો ત્યાગ કર્યો હતો. તેમણે [illegible] કેવલજ્ઞાન થયું વિશ્વ મનુષ્યોને ઉપદેશ કર્યો છે કે—[illegible]

અને અનન્તગુણી હાનિ કરી શકે છે. મૂઢ મનુષ્યોનાં નિર્દોષ કર્મો પણ સદોષતાને પામે છે. મોહાસક્ત મનુષ્યો સાત્વિક કર્મોને કરે છે તોપણ તે રજોગુણ અને તમોગુણરૂપે પરિણમે છે. મૂઢ મનુષ્યો જેઓના ઉપર ઉપકાર કરવા ધારે છે તેનો પણ ઉપકારના બદલે અપકાર કરે છે. મોહાસક્ત મનુષ્યો હડકાયા કૂતરાની પેઠે પોતાની વિષમય વાસનાઓનો અન્યને ચેપ લગાડે છે અને તેથી અન્ય મનુષ્યો પણ વિશ્વનું કલ્યાણ કરી શકતા નથી. મોહાસક્ત મનુષ્યો પોતે ઠરીને શાંતિ લેતા નથી અને તેઓ અન્ય મનુષ્યોને પણ ઠરીને બેસવા દેતા નથી. મોહાસક્ત મનુષ્યોનું હૃદય શુદ્ધ ન હોવાથી અપથ્ય ભક્ષણની પેઠે તેઓ ધર્મક્રિયાઓને પણ બંધનરૂપે પરિણમાવે છે. મોહાસક્ત મનુષ્યો દારૂ જેવા હોય છે, તેઓને અગ્નિ જેવી સામગ્રી મળતાં તુર્ત ભડકારૂપે બને છે.

૧૯૨ મોહાસક્ત માનવી અસુર જેવો છે પૃ. ૫૨૬

મોહી મનુષ્યનું હૃદય કાળું હોય છે તેથી તેમાં પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર થતો નથી. વેષ, માળા, તિલક, કંઠી, જનોઇ, કસ્તી વગેરે ધારણ કર્યાં હોય પરંતુ હૃદયમાં વાસનારૂપની મોહાસક્તિ હોવાથી વેષ, કંઠી, તિલક, કંઠી જનોઈ વગેરેથી કંઈ કલ્યાણ થતું નથી. નિર્મોહ [illegible] વિના પરમાત્માનો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કર્મોનુષ્ઠાનથી

વૈશ્યોએ અને શૂદ્રોએ મોહામક્તિથી જેટલી પોતાની પતિતદશા કરી છે તેટલી અન્યોથી થઈ નથી.

૧૯૫ નિષ્કામી ઉપકારનો બદલો કદી ન ઇચ્છે.

પૃ. ૫૬૯/૭૦

નિષ્કામી મનુષ્યો કોઇના ઉપકાર કરીને તે પાછો ઉપકાર કરે તેવી સ્થિતિમા પોતાને મૂકવા પ્રયત્ન કરતા નથી. **નિષ્કામી કર્મયોગીઓ કોઈના પર ઉપકાર કરીને તે ઉપકાર કર્યો એમ કોઇની આગળ કથવા પણ ઇચ્છા રાખતા નથી.** સકામી મનુષ્યો ઉપકાર પ્રવૃત્તિનો સામો બદલો લેવાને ઇચ્છે છે, પરંતુ નિષ્કામી કર્મયોગીઓ તો સર્વસ્વાર્પણ કરીને પરમાર્થપ્રવૃત્તિ કરે છે તેનો સામો બદલો વાળવા કોઈ પ્રવૃત્તિ કરે તો તેમા પણ તેઓ શુભ ભાવને ધારણ કરતા નથી.

૧૯૬-૯૭. સતતોત્સાહથી પરમપદની પ્રાપ્તિ

પૃ. ૫૭૭

સતતોત્સાહ પ્રયત્નથી ક્ષુદ્ર મનુષ્ય પણ ગ્લાડસ્ટનની પેઠે મહાન્ બનીને લાખો કરોડો મનુષ્યોનો અનુશાસ્તા બની શકે છે. સતતોત્સાહ પ્રયત્નથી જર્મનીના પ્રખ્યાત પ્રધાન બિસ્માર્કે જર્મનીની પ્રગતિમા અપૂર્વ વૃદ્ધિ કરી તે સર્વત્ર વિશ્વવર્તિ મનુષ્યોથી અજાણ નથી **ઇશ્વરી બળ તરીકે સતતોત્સાહથી પ્રયત્ન કરીએ તો તેમાં કોઈ જાતનો પ્રત્યવાય આવતો નથી.** સતતોત્સાહ પ્રયત્નથી દરેક કાર્યના આરંભમાં

આત્માના જ્ઞાનમાંથી પ્રકટેલ અનેક ક્રિયાઓનો આત્મજ્ઞાન થયા વિના ભેદભાવ નષ્ટ થતો નથી. વિશ્વમાં જેટલા ધર્મમત ભેદો-ક્રિયામત ઉઠ્યા છે તે સર્વનું મૂળ બીજ આત્મામાં છે અને તે સર્વનો આત્મજ્ઞાનથી ભેદ ટળે છે. **અનેક સંપ્રદાય—મત—ગચ્છ ભેદોમાં મુંઝાવાથી સ્વની તથા વિશ્વ મનુષ્યોની હાનિ કરી શકાય છે. પરંતુ વિવિધ ક્રિયાઓને નિર્મોહપણે સાધ્યના સાધનપણે વિશ્વ મનુષ્યો સેવે તેમાં કોઇની અવનતિ થતી નથી.** ક્રિયાઓમાં નિર્મોહતા રહે છે તો તે પરસ્પર વિરુદ્ધ દેખાતી ક્રિયાઓના સ્વપરને કંઈપણ હાનિ થતી નથી. સર્વ દર્શનોના આત્માદિ વિષયો [illegible] માન્યતાઓનો અનેક નયોની સાપેક્ષતાએ જેમ જૈનદર્શનમાં સમાવેશ થાય છે તેમ સર્વ દર્શનોની પરસ્પર [illegible] ધાર્મિક ક્રિયાઓનો અનેક નયોની સાપેક્ષતાએ જૈન દર્શનમાં સમાવેશ થાય છે—એવું આત્મજ્ઞાની ગુરુગમથી અવબોધતાં આત્માની ઉન્નતિ કરવામાં તથા વિશ્વની ઉન્નતિ કરવામાં કોઇ જાતનો પ્રત્યવાય નડતો નથી

૨૦૦ સ્વાધિકારે ક્રિયા કરવી પૃ ૫૮૫

પોતાને જે રુચે તે સ્વાધિકારે ક્રિયા કરવી પરંતુ અન્યો જે ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરતા હોય તેમાં ક્લેશ-અરુચિ કરી સ્વાત્માની અવનતિ કરવી નહિ. ધાર્મિક [illegible] [illegible] [illegible]

અનન્ત વિચારોથી અનન્તવર્તુલરૂપ જૈનદર્શનની વ્યાપ કતાથી વિશ્વધર્મોનો તેમાં સમાવેશ થાય છે. ધાર્મિક એક ક્રિયાથી વા અમુક એક દેવની માન્યતામાત્રથી દુનિયાના મનુષ્યોની સર્વજાતની પ્રગતિ થઇ શકતી નથી. આત્મજ્ઞાની ઉપર્યુક્ત સર્વ જાણે છે, તેથી અનેક ક્રિયાઓના ભેદોમાં તે રાગી દ્વેષી બનતો નથી.

૨૦૪ પ્રભુએ પ્રતિપાદિત પ્રગતિ અનેક શુભ ક્રિયાઓનો સાગર છે પૃ ૫૮૯

અમુક શાસ્ત્રમાં અમુક ક્રિયા કથી છે તે સત્ય છે અને અમુક શાસ્ત્રમાં અમુક ક્રિયા કથી છે તેથી તે અસત્ય છે-એમ માની ક્લેશ ન કરતાં જેનાથી સર્વ પ્રકારની શુભોન્નતિ થાય તે ક્રિયાઓને સ્વાધિકારે કરવા તરફ લક્ષ્ય દેવું. હજારો વર્ષ પૂર્વે શકટથી મુસાફરી થતી હતી અને હાલ અગ્નિયંત્રથી તુર્ત મુસાફરી થાય છે તેથી શું શકટમા બેસવાના કદાગ્રહને પકડવો જોઇએ ? આત્મામા અનત જ્ઞાનની શક્તિ છે તેથી તે પ્રગતિકર ક્રિયાને પરીક્ષે છે અને તેને અગીકાર કરે છે. આત્મજ્ઞાનથી સર્વ શુભાશુભ ધાર્મિક ક્રિયાઓનો નિર્ણય થાય છે. શુભ ક્રિયાઓમા પણ અનેક ભેદ છે. આત્માના શુભાધ્યવસાયોની શુદ્ધિ કરનાર અને દેશ, સમાજ, સઘ વગેરેની ઉન્નતિ કરનારી ક્રિયાઓ ગમે ત્યાંથી ગ્રહણ કરવી. મહાવીરપ્રભુએ પ્રતિપાદિત પ્રગતિ અનેક શુભ ક્રિયાઓના સાગર છે, તેના બિન્દુઓ સમાન ક્રિયાઓ જ્યા ત્યા હોય પણ તે અનન્ત જ્ઞાનીએ કથેલી છે એમ જાણી તેઓને સેવવી

૨૦૬ સર્વને બંધુભાવે ભેટવા પૃ. ૫૯૩

પ્રત્યેકનો પોતપોતાની ઉત્ક્રાંતિ માટે ભિન્ન માર્ગ હોય એટલું પણ જે સહી શકાતું નથી તેના પ્રેમાલાપનું મૂલ્ય એક કોડીનું પણ હોઈ શકે એમ તમને જણાય છે ખરૂં કે? તમને અનિષ્ટ દેખાતા માર્ગને જ તમારા માથા પર લાદવાની ચેષ્ટા કરવી, એ જ જો પ્રેમનુ ચિહ્ન હોય તો પછી દ્વેષની વ્યાખ્યા શી કરવી? એ એક મહાકઠિન અને ભયંકર પ્રશ્ન થઈ પડે છે ખ્રીસ્તીની આગળ મસ્તક નમાવતો હોય, કોઇ બુદ્ધની પૂજા કરતો હોય અથવા તો કોઇ મહંમદ પયગંબરનો અનુયાયી હોય–છતાં આપણા માટે એમાંનો કોઇ પણ દ્વેષ કરવાયોગ્ય નથી. તે સર્વને આપણે બંધુભાવથી ભેટવાને તૈયાર રહેવું જોઇએ.

૨૦૭ પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર ક્યારે થાય પૃ ૫૯૫

અનીતિમય જે જે ક્રિયાઓ અવલોકાતી હોય તે તે ક્રિયાઓને તો દૂરથી પરિહરવી જોઇએ. આર્યાવર્તના મનુષ્યોના હાડમાંસમાં નિવૃત્તિની ઓતપ્રોતતા થએલી છે. શ્રી મહાવીરપ્રભુએ અને તત્પશ્ચાત્ જે જે આચાર્યોએ જે જે ધાર્મિક પ્રવૃત્તિયો નિર્દેશી હોય તે અનેક ક્ષેત્રકાલાદિભેદે ભેદવિશિષ્ટ હોય પરન્તુ તેઓના સત્ય સ્વરૂપોને અવબોધી સ્વાધિકારે જે કોઇ કંઇ પણ ધર્મપ્રવૃત્તિ કરતો હોય અને તેમાં તેનુ ઉચ્ચપણું થતું હોય એમ તેને ભાસતું હોય તો તેને તેમાં વિઘ્નો કરવા નહીં. શ્રી વીરપ્રભુએ દર્શનતત્ત્વ અને જ્ઞાનતત્ત્વનો જે ઉપદેશ આપ્યો છે તે તો અનાદિ કાલથી પ્રવર્ત્યા કરે છે [illegible] જૈન આર્ય વેદો જ્ઞાન

મમતા કલ્પી એક બીજાનુ પડાવી લેવા મહાયુદ્ધો કરે છે તેમાં કિંચદપિ આશ્ચર્ય નથી. બહિરાત્માઓ અગર વેદાન્તની પરિભાષાએ જીવાત્માઓ બાહ્ય વસ્તુઓમાં સુખની વાસનાથી અનેક પ્રકારનાં પાપો કરે છે, પરંતુ તેઓની સુખની આશાનો ખાડો પુરાતો નથી અને ઉલટા દુઃખના મહાસાગરમાં પડી ડુબકીઓ મારે છે. બહિરાત્મી મનુષ્યો જે લક્ષ્મી વસ્તુતઃ લક્ષ્મી નથી કિન્તુ જડભૌતિક પદાર્થ છે કે જે સુખ શી વસ્તુ છે તેને પણ અવબોધવા સમર્થ થતી નથી તેની પ્રાપ્તિથી સુખ માનીને રાચે છે, કૂદે છે, પરંતુ તે પદાર્થોથી ખરી શાન્તિ મળતી નથી એવો તેઓને અનુભવ થતો નથી. બહિરાત્મા એવા અજ્ઞાની મનુષ્યો ઇન્દ્રિયોનાં સુખો ભોગવવા માટે અનેક પ્રકારની ધૂમશ્ચક્રીની પ્રવૃત્તિ કર્યા કરે છે, તેમાં પરિણામ અંતે એ આવે છે કે તેથી ઇન્દ્રિયોની ક્ષીણતા થાય છે છતાં સત્ય સુખ તો મળતુ નથી. રાજ્યવ્યવસ્થા વગેરે પ્રવૃત્તિઓનુ મૂળ કારણ ઇન્દ્રિયસુખ છે એમ જેઓ સમજતા હોય છે તેઓ બાહ્યથી ગમે તેટલી ઇન્દ્ર સમાન ઉન્નતિ પામ્યા હોય છે છતાં તેમાં પણ તેઓની પડતી વિદ્યુદ્ વેગવત્ થાય છે. બાબેલિયન્ રાજ્યે, ગ્રીક રાજ્યે, ઇરાની રાજ્યે, ઇજીપ્ત રાજ્યે અને તત્સમયના મનુષ્યોએ બાહ્ય સુખની પ્રાપ્તિ માટે અને ઇન્દ્રિયોની તૃપ્તિ માટે અનેક શોધો કરી પ્રવૃત્તિયો કરી હતી, પરંતુ તેનું પરિણામ અદ્યપર્યંત શૂન્યમાં આવ્યું છે હાલમાં બાહ્ય વિદ્યાથી પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો સત્ય સુખો માટે અનેક પ્રકારની શોધો ચલાવી રહ્યા છે પણ તેનુ પરિણામ ખરેખર સત્ય સુખ માટે તો મીંડા જેવું આવ્યું છે અને આવશે માયા કર્મ અને પ્રકૃતિથી ભિન્ન આત્મા છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આત્મામાં જ સત્ય સુખ છે એવો અધ્યાત્મ જ્ઞાનીમુનિવરોએ નિર્ણય કરેલો

તેઓને ખરાં સુખ મળતાં નથી અને સ્વાયુષ્યની સમાપ્તિની સાથે પરભવમાં કૃત કર્માનુસારે અન્યાવતારને ધારણ કરીને ત્યાં પણ બહિરાત્મદૃષ્ટિથી બાહ્ય પદાર્થો સન્મુખ રમણ કરીને બાલકોની પેઠે અજ્ઞાનમાં સ્વજીવન વ્યતીત કરે છે. તેવા અજ્ઞાની બાળજીવો રજોગુણ અને તમોગુણમાં રાચીમાચીને અનેક પાપકર્મોને સમુપાર્જન કરે છે. બહિરાત્મ જીવોની એવી દુઃખમય સ્થિતિનો અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના અંત આવતો નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનનું શ્રવણ કરવામાં આવે અને અધ્યાત્મ જ્ઞાનના ગ્રન્થોનુ વાંચન કરાય પરંતુ યાવત્ અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં આત્માનો પરિણામ થતો નથી–તાવત્ અવિદ્યા –અજ્ઞાનનો નાશ થતો નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાન વિનાનું જીવન તે ખરેખર સુખમય યાને પ્રભુમય જીવન નથી એમ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ અવબોધે છે અને બહિરાત્મીય જીવોને તો તેનો સત્ય નિશ્ચય થતો નથી. તેઓ મિથ્યાત્વ અવિરતિ કષાય અને બાહ્ય યોગથી કર્મ ગ્રહ્યા કરે છે. અજ્ઞાની મનુષ્યો બાહ્ય સુખની લાલસાથી ચિંતામણિ રત્ન સમાન અમૂલ્ય આયુષ્યનો ક્ષય થાય છે તેને જાણી શકતા નથી. બાહ્યથી રાજ્યપદવીને ધારણ કરનારા રાજાઓ હોય, પ્રધાનો હોય, ડાક્ટરો હોય, રાણાઓ હોય, સેનાપતિઓ હોય પરંતુ જ્યાં સુધી બાહ્ય પદાર્થોમા તેઓ સુખની આશાથી બંધાયલા છે ત્યાં સુધી તે આશા–તૃષ્ણા–વાસનાના તેઓ દાસો છે. તેઓ સ્વયં દુઃખી છે તેથી તેઓ પરાશ્રયી હોવાથી અન્ય મનુષ્યોને સુખી કરી શકતા નથી.

૨૧૦. અન્તરાત્મ દશાવાળા સાધુઓ પરમાત્માની ઝાંખી કરી શકે છે.

અન્તરાત્મ સાધુઓ વ્યવહાર અને નિશ્ચયથી સદ્ધર્મકાર્યોને

૨૧૬ આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશો છે. પૃ. ૬૦૫-૬

આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશો છે. પ્રતિપ્રદેશે અનન્તજ્ઞાન, અનન્તદર્શન, અનન્તચારિત્ર, અનન્તવીર્ય આદિ અનન્તગુણો અને અનન્તપર્યાયો રહ્યા છે. આત્માના પ્રતિપ્રદેશમાં અનન્તગુણોનો અને પર્યાયોનો સમયે સમયે ઉત્પાદવ્યયધ્રુવરૂપ બ્રહ્મા હર અને વિષ્ણુત્વત્રયી વ્યાપી રહી છે. આત્મામાં અનાદિકાલથી અનન્ત શક્તિઓ છે તેથી આત્મા સ્વયં અનન્ત શક્તિરૂપ છે. આત્માની અનન્ત શક્તિયોને કેટલાક દેવીઓનાં રૂપકો આપીને પૂજે છે-ધ્યાવે છે. આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણોને કેચિત્ મનુષ્યો બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ્વર ગણપતિ વગેરે દેવોનાં રૂપકો આપીને પૂજે છે અને ધ્યાવે છે. જૈનદષ્ટિએ ઉત્પાદવ્યયધ્રુવતા એ આત્માનું લક્ષણ છે. આત્મારૂપ પરમાત્માના જ્ઞાનાદિ ત્રણ ગુણોને વા ઉત્પાદવ્યયધ્રુવતાને બ્રહ્મા હર અને વિષ્ણુના અવતારોનાં રૂપકો આપીને વેદાન્તીઓ તેઓને ધર્મવ્યવહારમાં પૂજે છે અને માને છે. આત્માની સાથે લાગેલા ક્રોધાદિકને મહાદેવ બ્રહ્મા અને વિષ્ણુનાં રૂપકોરૂપ અવતારો માની લોકો તેઓને પૂજે છે-ધ્યાવે છે. અન્તરાત્મજ્ઞાનીઓ આત્મારૂપ પરમાત્માની રૂપકોદ્વારા અને કલ્પનાઓનો સમ્યગ્ વિવેક કરીને શુદ્ધાત્મસ્વરૂપમાં તલ્લીન થઈ જાય છે, આત્માની શક્તિયોગી અન્તરાત્માઓ અનેક પ્રકારના ચમત્કારો દર્શાવી શકે છે. ભૂતકાળમાં આત્માઓ ચમત્કાર દર્શાવ્યા છે. વર્તમાનમાં તે દર્શાવે છે અને ભવિષ્યમાં

પરંતુ જ્યારે જડવાદીઓ બાહ્યસુખોમાં અત્યંત લીન થાય ચારે અને પરસ્પર અહંતા મમતાથી ક્લેશો કરે છે, ત્યારે મનુષ્યોનું અંતરાત્માઓના સદુપદેશો પર કુલ લક્ષ્ય ખેંચાય છે જેથી જ્ઞાની મહાત્માઓના ધર્મને અનુસરીને તેઓ આત્મ-ગુણોનો પ્રકાશ કરવા પ્રવૃત્તિ કરે છે. યુરોપમાં અને અમેરિકા વગેરે દેશોમાં જડવાદની અત્યંત પ્રવૃત્તિ થઈ છે તેથી ત્યાં અધુના બાહ્ય સુખોપભોગોમાં ત્યાંના લોકોની પૂર્ણ પ્રવૃત્તિ થયા પશ્ચાત્ તેઓને જ્યારે સત્યસુખનો અનુભવ નહીં આવે અને ઉલટાં દુઃખો-નોજ અનુભવ આવશે ત્યારે તેઓ આર્યાવર્તના મનુષ્યોની પેઠે ધાર્મિકનિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિને પસંદ કરીને આત્મિક સુખ શોધવા લક્ષ્ય લગાવશે.

૨૧૨ અધ્યાત્મ વિદ્યા વિના ઉદ્ધાર શક્ય નથી. પૃષ્ઠ. ૧૦૭

ભારતવાસીઓમા હાલ જે કાંઇ દુર્બલતા દેખાય છે; તે આત્મજ્ઞાન વિના નષ્ટ થવાની નથી. ભારતવાસીઓ અધ્યાત્મ-વિદ્યા વિના એકલી સમાજસુધારાની પ્રવૃત્તિ પાછળ પડશે તો તેઓ શુષ્ક વિચાર અને નિર્બલતા વિના કશું પ્રાપ્ત કરી શકવાના નથી. મહાવીર પ્રભુએ ભારતીય મનુષ્યોનો બલ્કે વિશ્વવર્તી સકલ મનુષ્યોનો ઉદ્ધાર કરવા માટે એવા એવા અધ્યાત્મજ્ઞાનનો પ્રકાશ કર્યો છે કે જેમા હાલની સાયન્સ વિદ્યાના તત્ત્વોનો સમાવેશ થઇ જાય છે. મનની દુર્બલતાનો નાશ કરીને આત્માની શક્તિયોમાં પારમેશ્વરી શક્તિનો સંચાર કરાવનાર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે; માટે અધ્યાત્મ-

સ્થિતિ અવબોધે છે અને ધર્માચારોમાં પરિવર્તનો તો દેશકાલાનુસારે અનેક જાતનાં થયા કરે એવું અવબોધે છે. તેથી વર્તમાનકાલમાં સ્વયોગ્ય ધર્મ્યકર્મ કે જેથી સ્વાત્માની ઉન્નતિ થાય તેને આજ્ઞાપૂર્વક દર્શાવી શકે છે અને લૌકિક-વ્યાવહારિક કર્મોમાં કયાં પરિવર્તનો કરવાં જોઇએ તે પણ પ્રબોધી શકે છે. આત્મજ્ઞાની ગુરુઓના અનુભવમાં ભૂતકાલીન અને વર્તમાનકાલના સર્વ શાસ્ત્રોનાં રહસ્યો સમાઇ જાય છે. આત્મજ્ઞાની ગીતાર્થ ગુરુઓના અનુભવો તે સર્વશાસ્ત્રો-આગમો છે—એવું પ્રબોધીને શ્રદ્ધાભક્તિપૂર્વક તેમની આજ્ઞાવડે ધર્મકર્મો કરવાં જોઇએ.

૨૧૫ જૈનાગમો-નિગમોમાં એકસરખા સદાયજ્ઞાનનો માર્ગ કાયમ રહે છે પૃ. ૬૧૫

જૈન આર્યાગમો તથા જૈન આર્યનિગમો વગેરેમાં જે તત્ત્વજ્ઞાનનો માર્ગ છે તે એકસરખો સદાય કાયમ રહે છે તેથી તેમાં પરિવર્તનો થતાં નથી. પરંતુ ચારિત્રાચારોમાં તો પરિવર્તનો થયા કરે છે, તેમાં સ્વાત્મા માટે જે યોગ્ય ચારિત્ર કર્મો-ધર્મપ્રવૃત્તિયો હોય તેઓને આદરવી જોઇએ.

૨૧૬ શ્રદ્ધાબળથી વિજય થાય છે પૃ. ૬૧૬

પૂર્ણ શ્રદ્ધાબલથી દ્રોણાચાર્યની મૃત્તિકાની મૂર્તિ બનાવીને એક ગુરુનો સાક્ષાત્કાર કરીને આત્મશક્તિયોનો વિકાસ કરી શકાય છે. પૂર્ણ શ્રદ્ધાબલથી શ્રદ્ધાવાનની મદદ કરવામાં દેવતાઓ આત્મભોગ આપે છે. પૂર્ણ શ્રદ્ધાબલથી જે આત્મજ્ઞાની

ભક્તો પોતાના ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે કર્તવ્ય કાર્યો કરે છે અને તેઓ ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તતા હોવાથી પૂર્ણ શ્રદ્ધાબળથી ગુરુનું હૃદય આપોઆપ ઉદ્ગારવિના પણ શિષ્યના હૃદયમાં ઉતરે છે તે માટે પૂર્ણ શ્રદ્ધાબલનો મુળ શ્લોકમાં ઉલ્લેખ કર્યો છે. પૂર્ણશ્રદ્ધા બલવાન્ મનુષ્યો વર્તમાન જમાનામાં જે પારમાર્થિક—ધાર્મિક કાર્યો કરીને વિજય મેળવે છે તેને અન્ય મનુષ્યો મેળવી શકતા નથી

૨૧૮ રજોગુણના સામ્રાજ્યથી મહાયુદ્ધની શકયતા પૃ. ૬૩૭

સાધુઓની હાય લેવાથી દેશનું કોમનું અને સમાજનું શ્રેય થઈ શકતું નથી. રાજાઓને અને મનુષ્યોને સમાન ગણીને તેઓને આધ્યાત્મિક જ્ઞાન સમર્પનાર સાધુઓ છે. **સાધુઓના જે આધ્યાત્મિક ઉદ્ગારો નીકળે છે તે પરંપરાપ્રવાહે ધર્મશાસ્ત્રો તરીકે વિશ્વમાં પ્રવર્તે છે.** પરમાત્માના વિશ્વાસ પર સર્વસમર્પણ કરનારા સાધુઓ છે માટે તેઓની સેવા કરવી જોઇએ અને અન્નદાન વસ્ત્રદાન આદિનું દાન કરીને તેઓને સંતોષી તેઓની કૃપા મેળવવા સદા તૈયાર રહેવું જોઇએ. જ્યારે સાધુઓને પીડનારા અજ્ઞાની અધર્મીનાસ્તિક મનુષ્યો ઘણા પ્રમાણમાં પ્રગટે છે ત્યારે સાધુસમુદાયની રક્ષા કરનારા ઇશ્વરી અવતારરૂપ મુનિયો પ્રગટે છે. અને તેઓ સાધુઓ સાધ્વીઓ ધર્મીમનુષ્યો અને ગરીબ પશુપંખીઓનું રક્ષણ કરે છે.

૨૧૯ પ્રવૃત્તિમય નિવૃત્તિ અને નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિ પૃ. ૬૪૨ ૩

પ્રવૃત્તિમય નિવૃત્તિ એ યુરોપનું કર્મસૂત્ર છે અને. નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિ એ આર્યદેશનું કર્મસૂત્ર છે. પ્રગતિ

માને છે તેનાથી ભિન્ન જે જે ધર્મો હોય છે તેનો બહિષ્કાર કરે છે અને સ્વકીય માન્યતાવાળા વિચારોનું અને આચારોનું મૂળ રહસ્ય શું હોય છે તે નહીં જાણવાથી ધર્મના નામે પ્રવૃત્તિ કરીને અધર્મ પ્રવૃત્તિ કરે છે. અતએવ ઉદારદષ્ટિથી સર્વ ધર્મોનું સ્વરૂપ અવબોધીને પશ્ચાત્ ધર્મોના અનેક ભેદોની રક્ષા કરવામાં દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવથી જે જે ઉપાયો આદરવા ઘટે તે આત્મસમર્પણ કરીને આદરવા. સ્વાશ્રયી એક મનુષ્ય આત્મસમર્પણ કરીને ધર્મની જેટલી રક્ષા કરી શકે છે તે રીતે અનેક વ્યક્તિયોના સંઘબળથી ધર્મની રક્ષા કરી શકાય છે. પતિવ્રત ધર્મરક્ષણાર્થે રજપુતાનાની રાજરમણીઓએ આત્મોત્સર્ગ કર્યા છે તે ઇતિહાસથી અવબોધાઇ શકે છે. કુમારપાલે ધર્મરક્ષાર્થે આત્મભોગ આપવામાં કંઈ બાકી રાખ્યું નહોતું. ભોળા ભીમે દેશરક્ષારૂપ સ્વધર્મની રક્ષા કરવામાં આત્મસમર્પણ કર્યું હતું. જે જે સત્યધર્મો હોય તેઓની રક્ષા કરવાથી સર્વ જીવોની પ્રગતિમાં ભાગ લેઈ શકાય છે. જે વખતે જે ધર્મ કરવાની ખાસ જરૂર હોય તે વખતે તે ધર્મની રક્ષા કરવી જોઇએ. આત્મસમર્પણ કર્યા વિના ધર્મની રક્ષા થઈ શકતી નથી દેશધર્મ, સમાજધર્મ, વિશ્વધર્મ, સંઘધર્મ, સ્વધર્મ, સામાજિક ધર્મ, જૈન ધર્મ, જ્ઞાનધર્મ, ચારિત્રધર્મ, ત્યાગધર્મ, નિમિત્તધર્મ ઉપાદાન ધર્મ, ઉપકારધર્મ, વિદ્યાધર્મ, ક્ષત્રિયધર્મ, વૈશ્યધર્મ, શૂદ્રધર્મ, અનેકાન્તશ્રુતધર્મ, તત્ત્વધર્મ, આત્મધર્મ—આદિ અનેક પ્રકારના ધર્મોના રક્ષણથી સર્વ પ્રકારની શક્તિયોને પ્રકટાવી શકાય છે અને તેથી વિશ્વમાં સર્વ વ્યવસ્થાઓની સુરક્ષા કરી શકાય છે. સર્વ પ્રશસ્ય ધર્મોનું રક્ષણ કરવામાં સર્વ શુભ શક્તિયોનો યોગ કરવો. જરા માત્ર અચકાવું ન જોઇએ. આત્મસમર્પણ કર્યા વિના

ધિકારે વિવેક યતનાપૂર્વક પ્રવર્તે. પ્રવૃત્તિ કરનારા કર્મયોગીઓ અત્યંત સંખ્યામાં પ્રકટો; બાહ્યસામ્રાજ્ય અને ધર્મસામ્રાજ્યનો ચારે વર્ણોની સાથે પરસ્પર નિકટ સંબંધ છે. તેનાં રહસ્યોને મનુષ્યોએ ગુરુગમથી અવબોધવા જોઈએ. રાજ્ય, સમાજ, સંઘ, કોમ, ધર્મ વગેરેમાં માલિન્ય પ્રવેશતું નથી તથા કોમાદિનો નાશ થાય એવો સાધ્યશૂન્ય વિચારોનો તથા પ્રવૃત્તિયોનો સડો પ્રવેશતો નથી. દરેક વર્ણ પોતાનો મૂળ ઉદ્દેશ ભૂલી જાય છે અને અજ્ઞાન તરફ પ્રવૃત્તિ કરે છે ત્યારે તે સ્વહસ્તે સ્વાત્માનો નાશ કરે છે. વર્તમાન જમાનામાં જૈન કોમે ચાર વર્ણોની વ્યવસ્થાનો પુનરુદ્ધાર કરવો જોઇએ.

૨૨૭ सत्यान्नास्ति परो धर्मः પૃ. ૬૬૦થી ૬૬૧

सत्यान्नास्ति परो धर्मः સત્યથી અન્ય કોઇ ધર્મ નથી. સર્વ પ્રકારનું શુભ કરનાર ધર્મ હોવો જોઇએ. આ ભવમાં પ્રત્યક્ષ સર્વ શુભકારક ધર્મ અનુભવાય તે ધર્મ સેવવો જોઇએ. જે ધર્મમાં રજોગુણી આચારોનું બાહુલ્ય પ્રવર્તતું હોય છે તે ધર્મના નામથી જે ધર્મ હાલ પ્રસિદ્ધ હોય તો પણ તે અધર્મરૂપ હોવાથી ત્યાગ કરવાયોગ્ય છે.

સજ્જન મનુષ્ય પણ ધર્મના નામે મતભેદ ધારીને પરસ્પર એકબીજાને અધર્મી ધારી કલેશયુદ્ધો કરે છે અને વિશ્વમાં તેથી અશાન્તિ ફેલાય છે. અતએવ તેવો અશુભ ધર્મ ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે.

વિશ્વમાં અમુક એક ધર્મ કદાપિ થયો નથી અને થવાનો નથી. વિશ્વમાં સર્વત્ર મનુષ્યોનો એકધર્મ કરવા

૨૨૮ ધર્મ અને ધર્મીઓની રક્ષા કોણ કરી શકે? પૃ, ૬૬૨થી ૬૪

ક્ષાત્રબલ વિના કદાપિ ધર્મ અને ધર્મીઓની રક્ષા થતી નથી. વૈશ્યત્વના બલ વિના ધર્મ અને ધર્મીઓની પુષ્ટિ વૃદ્ધિ થતી નથી. સેવાના બળવિના ધર્મનાં સર્વ અંગોમાં પરિપૂર્ણ વ્યવસ્થા રહેતી નથી. જ્ઞાનબળ વના ધર્મનાં રહસ્યો જણાતા નથી. અને તેથી ગાડરીઓ પ્રવાહ વૃદ્ધિ પામે છે. અતએવ કોઈપણ કાલમાં ઉપર્યુક્ત ચારે બલપૈકી કોઇપણ બલની ન્યૂનતા થવા દેવી નહીં અને જે કાલે જે બલની ન્યૂનતા થઇ હોય તે બલને તે કાલે ગમે તે ઉપયોગથી દેશમાં સંઘમાં સમાજમાં પ્રાપ્ત કરવું જોઇએ. રજોગુણ તમોગુણ અને સત્ત્વગુણની પેલીપાર આત્માનો શુદ્ધ ધર્મ રહ્યો છે. અનાદિકાલથી આત્મા છે અને અનન્તકાલ પર્યન્ત રહેવાનો આત્માવિના ધર્મ નથી તેથી આત્માના ધર્મને સનાતન જૈનધર્મ કથવામાં આવે છે. આત્માનો ધર્મ આત્મામા છે તેને ધ્યાન ધરીને અનુભવવો જોઈએ. આત્મા તે જ આત્માની શુદ્ધિ પ્રકટતાથી પરમાત્મારૂપ થાય છે.

યઃ પરમાત્મા પરં સોઽહં, યોહં સ પરમેશ્વરઃ ।
મદન્યો ન મયોપાસ્યો, મદન્યો ન યજામ્યહં ॥

જે પરમાત્મા પરમબ્રહ્મ છે તે હું છું અને જે હું આત્મા-બ્રહ્મ છું તે પરમેશ્વર છે, મારાથી અન્ય-આત્માથી અન્ય બ્રહ્મ-થી અન્ય કોઇ બ્રહ્મ નથી અર્થાત્ આત્માને ઉપાસ્ય નથી, આત્મા અર્થાત્ બ્રહ્માથી સ્વયં શુદ્ધબ્રહ્મ ઉપાસ્ય છે.

આર્યાવર્તમાં અન્ય દેશો કરતાં અનેક જ્વાલામુખી પર્વત ફાટવા વગેરેના [illegible] નથી [illegible] ધર્મ છે. આર્યાવર્ત-

ધર્મનું વિશેષ રક્ષણ થાય અને ધર્મી મનુષ્યોનું વિશેષતઃ સંરક્ષણ થાય એવાં આપવાદિક કર્મો કરવાં જોઈએ. સામાજિક બલ, રાજ્યબળ, ક્ષાત્રબલ, વૈશ્યબલ, બ્રાહ્મણબલ, શૂદ્રબલ ભેગું કરીને વિશ્વમાં ધર્મનું અસ્તિત્વ રહે એવાં આવશ્યક કર્મો કરવાં જ જોઇએ.

૨૩૦ દાન અને સેવાનું ધર્મમાં સ્થાન પૃ. ૬૧૮–૧૯

જ્ઞાનોદય કાલમાં ધર્મની વ્યાપકતા કરવા સર્વ ધર્મીય મનુષ્યો પ્રયત્ન કરે છે પરંતુ જેઓ ધર્મને આચારમાં મૂકીને બતાવે છે તેઓનો ધર્મ સર્વત્ર વિશ્વમાં પ્રસરે છે. રાગદ્વેષ, અહંતા, ઇર્ષ્યા, નિન્દા વગેરે જેઓના હૃદયમાં નથી એવા કરુણાસાગર મૈત્રીભાવનાવાળા મહાત્માઓથી ધર્મની વિશ્વમા સજીવનતા રહે છે. પુણ્યબંધાદિકારક જે જે શુભકર્મો, પુણ્યકર્મો, ધર્મકર્મો કે જેઓની ઉપયોગિતા ધર્મશાસ્ત્રોમાં દર્શાવી છે તેઓનો વિશ્વમાં પ્રચાર થવા માટે ઉપદેશ દેવો જોઇએ. વિશ્વજનોના ભિન્ન ભિન્ન અધિકાર છે તેથી એક સરખાં પુણ્યકર્મોમાં સ્વાધિકાર સર્વ મનુષ્ય ભિન્નભિન્ન પ્રવૃત્તિ કરે છે તેમાં મુઝાવું ન જોઇએ. ધર્મની પ્રભાવના કરનારાઓ જ ખરેખરા ધર્મના રક્ષકો છે. અનેક શુભકર્મોથી ધર્મની પ્રભાવના કરી શકાય છે. જ્ઞાનદાન, અન્નદાન, વસ્ત્રદાન, સુપાત્રદાન, કીર્તિદાન અનુકંપાદાન, અને સેવાથી સર્વ જીવોને ધર્મ તરફ ગાકર્ષી શકાય છે. સાત્વિક સેવાથી આત્માની શક્તિયો ખીલે છે અને પુષ્પની આસપાસ જેમ ભમરો ગુંજે છે તેમ તેના કર્મયોગીની આસપાસ ધર્મીમનુષ્યોના સમૂહ ભેગો થાય છે અને તેના વિચારોને અને આચારોને અનુસરે છે ધર્મની પ્રભાવના કરનારાઓની ખરેખર જે ધર્મમાં વિશેષ મગ્નપણા હોય છે તે ધર્મની વિશ્વમાં વ્યાપકતા થાય છે. ધર્મપ્રચારાર્થે મિત્રોએ ધર્મજ્ઞાનપ્રચારાર્થે પાકવા

તેઓને સ્વાધિકારે આદરવા જોઇએ. જ્ઞાનશ્રદ્ધાબલે ધર્માચારો-સદાચારો આચર્યા છતાં કલ્યાણ કરનારા થાય છે: જ્ઞાન અને શ્રદ્ધા વિના આચારો આચરતાં છતાં આત્માનુ કલ્યાણ કરી શકાતુ નથી. જ્ઞાનવિના આચારોમાં અંધતા પ્રાપ્ત થાય છે અને શ્રદ્ધાવિના આચારોને આચરવામાં આત્મબળ રહેતું નથી. શ્રદ્ધાવિના આચારોમાં એક સરખી પ્રવૃત્તિ થઈ શકતી નથી. સર્વધર્મોમાં-સર્વધર્મશાસ્ત્રોમાં આચારોને પ્રથમધર્મ કથ્યો છે. સર્વ વ્યવહારનો આધાર આચાર છે. હજારો લાખો કરોડો વિચારોની મૂર્તિઓ આચારો છે. લાખો કરોડો વિચારનું ફલ આચારો છે. આચારો વિના ધર્મની ઉત્પત્તિ થઈ શકતી નથી. કોટિવિચારો કરી કરીને તેઓને પણ આચારમાં મૂકવાની જરૂર રહે છે. વ્યવહારથી લોકોનો આધાર આચાર છે. આત્માના ગુણ ખીલવવા માટે સ્વયોગ્ય આચારોને આચરો અને નકામા તર્કો કરવાના છોડી દો. હૃદયવિના આચારોની આચરણા થઈ શકતી નથી; વ્યક્તિબલ, જ્ઞાતિબલ, સમાજબલ, સંઘબલ અને દેશબલને વધારવા માટે સર્વ મનુષ્યોએ વ્યાવહારિક આચારોને અને ધાર્મિકાચારોને સેવવા જોઇએ. तर्कस्य अप्रतिष्ठानद्–તર્કો, યુક્તિ કરવાથી ઠેકાણે ઠરવું થતું નથી. લાખો ભાષણો આપનાર કરતાં સદાચારનિષ્ઠ એક મનુષ્ય જેટલું સ્વપરનું શ્રેય કરી શકે તેટલુ અન્ય કોઇ કરી શકતું નથી. જ્ઞાન શ્રદ્ધાપૂર્વક સદાચારસ્થિતમનુષ્યોનો નિપાત-નાશ થતો નથી. દેશકાલાનુસારે ધર્માદિકના સદાચારોમા ધર્મક્રિયાઓમાં ધર્માનુષ્ઠાનોમા પરિવર્તનો થયા કરે છે. ધર્મવિનાનો કોઇ આચાર આચરવા યોગ્ય નથી. દેશની, ધર્મની, સંઘની અને જ્ઞાતિની પડતી કરનારા આચારો જો કે સદાચારો તરીકે ગણાતા હોય તોપણ

૨૩૩ જ્યાં ધર્મ ત્યાં જય અને અધર્મથી પરાજય.

પૃ. ૬૪૭

ધર્મ કામ અને અર્થના ઇચ્છકોએ સંસારવ્યવહારમાં પ્રથમ સદાચારના સેવકો બનવું જોઇએ ન્યાય્યસદાચાર વિના અનેક રાષ્ટ્રોનો અધઃપાત થયો. જે ધર્મના મનુષ્યોએ અને રાજ્યસત્તાધીશ લોકોએ ન્યાય્યસદાચારોને પરિહર્યા તેઓની અધોદશા થઇ એમ ઇતિહાસનાં પાનાં ઉકેલતાં અવબોધાય છે. આધ્યાત્મિકજ્ઞાનથી સદાચારોનાં રહસ્યો વિશ્વમાં જીવતાં રહે છે. અતએવ અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરીને સદાચારોનું સંરક્ષણ કરવું જોઇએ લૌકિક કર્મ અને વર્ણ એ બે વડે યુક્ત મનુષ્યો વિશ્વમાં સ્વાધિકારવડે સદ્-ધર્મ્યકર્મોમાં સારી રીતે સંગત હોય છે. ઇશ્વરની ભક્તિથી, ગુરુની ભક્તિથી, ધર્મીઓની સેવાથી અને સાધુઓની સેવાથી સદાચારના વિચારોની પ્રાપ્તિ થાય છે. આચારોવડે અને શુભ-શુદ્ધ અધ્યવસાયોવડે મોક્ષમાર્ગની આરાધના કરી શકાય છે. જ્ઞાનક્રિયાવડે મોક્ષ છે. ક્રિયા એ આચારરૂપ છે પરંતુ તેમાં દુર્ગુણોનો પ્રવેશ થાય છે તો આચારમાં મલિનતા પ્રકટે છે. આચારોવડે શુભ અધ્યવસાયો પ્રકટાવવાથી આત્માની શુદ્ધિ થાય છે. જે જે આચારોવડે આત્માના અધ્યવસાયોની શુદ્ધિ થાય છે તે તે આચારોને સ્વાધિકારે સેવવાની જરૂર છે. આત્માના જ્ઞાનદર્શનચારિત્રગુણની શુદ્ધિ માટે આચારોની ઉપયોગિતા છે સદાચારોમાં સ્થિર રહેવાથી આત્માના અધ્યવસાયોની શુદ્ધિમાં સ્થિર રહેવાય છે.

સ્વકર્તવ્યવિચારોમાં પ્રવૃત્ત થવાથી સર્વ પ્રકારની સ્વ-રૂપની શુભ શક્તિઓનો ઉદય થવાનો છે તે વિના લાંબાં લાંબાં ભાષણોથી તસુ માત્ર પણ આગળ પ્રગતિ થઈ શકે

રાગદ્વેષના કદાગ્રહથી ઘેરાયેલ મનુષ્ય મધ્યસ્થ બની શકતો નથી. મધ્યસ્થ થયા વિના વિશ્વમાં પ્રવર્તિત સર્વધર્મોમાંથી સત્ય અને અસત્યને જુદું પાડવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થતી નથી માધ્યસ્થ્યગુણ વિના આત્મજ્ઞાનનો વિશેષ પ્રકાશ થતો નથી. જ્ઞાનાવરણીયાદિકર્મનાં આવરણો દૂર થવાથી માધ્યસ્થ્ય ગુણ ખીલી શકે છે. આ વિશ્વમાં મધ્યસ્થગુણની ભાવનાથી સર્વ ધર્મની સર્વ બાજુઓનું અવલોકન કરી શકાય છે મૈત્રી પ્રમોદ માધ્યસ્થ અને કારુણ્ય એ ચાર ભાવનાના વિચારોનો મનુષ્યોમાં પ્રચાર થવાથી વિશ્વમાથી અત્યંત અશાન્તિ દૂર થાય છે અને સ્વર્ગસમાન વિશ્વ બની શકે છે. આ વિશ્વમાં મૈત્રીઆદિ ચાર ભાવનાઓનો કરોડો ગ્રન્થો લખીને વા તેનાં કરોડો ભાષણો કરીને સ્વપરની જે ઉન્નતિ કરી શકાય છે તે અલ્પમાત્ર છે. પરંતુ મૈત્રીઆદિ ચાર ભાવનાને આચારમાં મૂકવી તે જ આત્માની અનંતગુણી ઉન્નતિ છે. વાચિક જ્ઞાન વા ભાવનામાત્રથી ઉન્નતિ કરી શકાતી નથી. દેશોન્નતિ કરવા માટે, સામાજિકોન્નતિ કરવા માટે. સંઘોન્નતિ કરવા માટે, ચાતુર્વર્ણ્યોન્નતિ કરવા માટે, ત્યાગીઓની ઉન્નતિ કરવા માટે જે જે ઇચ્છા રાખનારાઓ હોય તેઓએ ચાર ભાવનાને આચારમા-વર્તનમા મૂકી બતાવવી જોઈએ.

૨૩૬ સત્ત્વગુણ, રજોગુણ અને તમોગુણ. પૃ. ૬૯૮

વિશ્વમાં શાન્તિનો પ્રચાર થાય એવા ભિન્ન ભિન્ન કર્મો હોય છે અને ભિન્ન ભિન્ન વર્ણીય મનુષ્યોથી શાન્તિનો પ્રચાર થાય છે ચારે વર્ણોનું અને ત્યાગીઓનું સમાન બળ હોય છે, તો વિશ્વમા વિશેષતઃ શાન્તિ પ્રસરે છે. કોઈ વર્ણનું ગુણકર્માનુસારે અધિક વા ન્યૂન બળ થતાં અશાન્તિનો વિકાર ફાટી નીકળે છે. વાત પિત્ત અને કફની

પ્રથમ તો દોષી હોય છે. અન્યના દોષોના સંસ્કારોને હૃદયમાં સ્થાપન કરવામાં આવે છે અને તેથી તે તે દોષોનો દોષદષ્ટિ વાળા મનુષ્યમાં ઉત્પાદ થાય છે. ન્યૂનાધિક દોષોથી સર્વ જીવો વ્યાપ્ત છે તેથી કોઈની નિન્દા ન કરતાં સર્વ જીવો પર કરુણાભાવના ધારણ કરવી જોઇએ. આત્મજ્ઞાની મનુષ્યો સર્વ જીવોને-દોષદષ્ટિને આગળ કરી નીચ ગણતા નથી. આત્મ જ્ઞાની મનુષ્યો અન્યોના દોષો દેખવા તરફ દૃષ્ટિ દેતા જ નથી. ફક્ત ગુણો જોવા તરફ લક્ષ્ય દીધા કરે છે. દોષીઓમાં ગુણો પ્રચારવા માટે આત્મશક્તિથી પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. દોષીઓના આત્માઓમાં સત્તાએ અનંતાગુણો છે તેઓનું ભાન કરાવવાથી દોષીઓ દોષ મુક્ત થઈ જાય છે. સર્વજીવોમાં ગુણો હોય છે. આત્મામા મનનો સંબંધ થવાથી મનમાથી દોષોનો વિલય થઇ જાય છે અતએવ દોષીઓને આત્માનું શુદ્ધસ્વરૂપ અવબોધાવવું જોઇએ. મનમાથી રાગદ્વેષને દૂર કરવા માટે વિચાર કરવામાત્રથી કઇ વળતું નથી, પરંતુ રાગદ્વેષનો નાશ કરવા માટે પ્રયત્ન કરવાથી કાર્યસિદ્ધિ થાય છે. સર્વ જીવોને બ્રહ્મજ્ઞાનથી પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત થાય છે તો દોષીઓનો આત્મજ્ઞાનથી ઉદ્ધાર થાય એમાં કશુ આશ્ચર્ય નથી. આત્મજ્ઞાન-બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાથી સર્વ દોષોનો નાશ થાય છે. અતએવ જ્ઞાનીઓએ દોષીઓના દોષો નાશ કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ જેના હૃદયમા ક્ષમાદિ ગુણો ઉત્પન્ન થયા છે તેવો મનુષ્ય ગુણોનો પ્રચાર કરી શકે છે. જેનામાં ક્ષમા દયા-શુદ્ધ પ્રેમ સ્વાત્મભાન વગેરે ગુણો ઉપન્યા છે તે મનુષ્ય જ્ઞાનાદિ બળે અન્ય મનુષ્યોમા સદાચાર-ધર્માચારદ્વારા ગુણોને પ્રચારી શકે છે. સદ્ગુણોથી ગુણી મનુષ્યોની અન્ય દોષી જીવોના પર મુખથી ઉપદેશ આપ્યા વિના પણ અત્યંત અસર થાય છે માટે કર્મયોગી મનુષ્યોએ

અંશતાએ તેઓનું જીવન ટકી રહેલું છે એમ અવબોધવું. સર્વ દુનિયામાં જ્યાં જ્યાં સત્ય રહેલું હોય તે ગ્રહવું-પરંતુ પક્ષપાત કરવો નહિ. સત્યના અંશોની વિશાલતાની દૃષ્ટિએ સર્વત્રથી સત્ય આકર્ષી શકાય છે અને તેથી તેવા બૃહદ્ભાવથી ધર્મને સજીવન રાખી શકાય છે. તેથી સ્વધર્મમા જે જે ખામીઓ બાકી રહેતી હોય છે તે સત્યાંશોના ગ્રહણથી પૂર્ણ કરી શકાય છે. વિશ્વમાં સર્વ ઠેકાણે સત્ય વ્યાપી રહેલું છે. કદાગ્રહ ત્યાગ કર્યાવિના સત્યની પ્રાપ્તિ થઇ શકતી નથી. કદાગ્રહરાહુના કાળા વાતાવરણથી સત્યની ઝાંખી થઈ શકતી નથી. જૈનકોમમાં ધર્માચાર્યો પરસ્પરમા થતો-થનાર કદાગ્રહ ત્યાગ કરે તો તેઓ પરસ્પર સત્યનુ ગ્રહણ કરવા સમર્થ થઇ જશે એમા કંઇ શકા નથી. સત્યની અનેક દૃષ્ટિયોવડે વ્યાખ્યા કરીએ તોય અનંત સત્ય બાકી રહે છે. જ્યારે આવી સત્ય-ધર્મની સ્થિતિ છે ત્યારે અનંત સત્યમાથી વિશ્વજીવો અનંતમા ભાગે સત્ય ગ્રહી શકે છે તેથી કદાગ્રહ કરવાની કઇ પણ જરૂર રહેતી નથી. સર્વગત જે સત્ય છે તેમાથી પણ અનંતમા ભાગે સત્ય ગ્રહી શકાય છે અને અનંતમા ભાગે સત્ય કથી શકાય છે, કદાગ્રહથી સત્યના અનેક અંશો હોય છે તેમા અસત્યનો આરોપ થાય છે અને તેથી સત્યનો લોપ થાય છે. જે અંશે સત્ય ગ્રહ્યુ હોય છે તેનાથી બાકી અનંત-સત્ય હોય છે-તે સાપેક્ષદૃષ્ટિ ધારણ કર્યાવિના અનુભવમા આવી શકે તેમ નથી. ધર્માચારોમાં ધર્મક્રિયાઓમા સદા-ચારોમા ધર્માનુષ્ઠાનોમા અમુક દૃષ્ટિએ કદાગ્રહ બંધાયા પશ્ચાત અમુક અન્યધર્માચારોમાંથી ક્રિયાઓમાંથી સદાચારોમાથી જે જે અંશો ક્ષેત્રકાલાનુસારે સત્ય હોય છે તે ગ્રહી શકાતું નથી એટલું તો નહિ પરંતુ તેમાથી સત્યને મારી નાખવાની પ્રવૃત્તિ પણ કર્યાવગર રહી શકાતુ નથી. અનેક ધર્મમતવાદીઓ

બને. શ્રીસદ્‌ગુરુની-સમ્મતિથી-અનુમતિથી સર્વકર્તવ્યકાર્યોમાં નિષ્કામપણે પ્રવૃત્ત થઇ શકાય છે. વિનયાદિગુણવાળા શિષ્યોને ગુરુની સેવાથી જે મળે છે તે અન્યથી મળતું નથી."

૨૪૩ તપ લૌકિક અને લોકોત્તર ૯૮૯, થી ૯૨

જયાં અત્યંત લાંઘણ થતી હોય છે એવું તપ ન કરવું જોઈએ. સત્યપુરુષોએ જે આત્માની શક્તિઓનું પ્રકાશક હોય તેને તપ કહ્યું છે. અશુભેચ્છાનો રોધ કરવો એને તપ કહે છે-જેનાથી આત્મશક્તિયોનો પ્રકાશ થાય છે અને દુઃખ સહનપૂર્વક માનસિક વાચિક-કાયિક પ્રવૃત્તિ કરવી પડે છે તેને તપ કહે છે. જે જ્ઞાનાવરણીયાદિકર્મોને તપાવે એવી જે જે પ્રવૃત્તિયો છે અથવા એવા જે જે સહનતાદિક સદ્‌વિચારો છે તેને તપ કહે છે. આત્માનો ઉદ્ધાર કરવામાં, સમાજનો ઉદય કરવામાં, સંઘની પ્રગતિક રવામાં અને દેશરાજ્યની ઉન્નતિ કરવામાં જે જે કષ્ટો-દુઃખો સહન કરવાં પડે છે અને ઉપદ્રવો સહન કરવાપૂર્વક જે જે પ્રવૃત્તિયો કરવી પડે છે તેને તપ કહે છે. કોઇ પણ આત્માની શક્તિ ખીલવવાને અને અશક્તિયોને દૂર કરવાને જે જે કર્મો કરવા પડે છે તેને કપ કહે છે. જે ધ્યેયપ્રાપ્તવ્ય વસ્તુ માટે પ્રવૃત્તિ કરવાની હોય તેમાં જ મનની એકાગ્રતા કરીને અન્ય વિચારોથી અને અન્ય સુખમય પ્રવૃત્તિયોથી દૂર રહેવું તેને તપ કહે છે. આત્માને સુવર્ણની પેઠે જે તપાવે છે અને આત્મશક્તિયોનો પ્રકાશ કરાવે છે તેને તપ કહે છે. વિદ્યાભ્યાસ કલાભ્યાસ યોગાભ્યાસ ધર્માભ્યાસ શારીરિક માનસિક વાચિક શક્તિયોને ખીલવવા અનેક દુઃખોને સહન કરી સ્વાશ્રયી બનવું

અને મન વાણી કાયાની શક્તિયોની ક્ષીણતા થાય તથા આત્માના યોગોનો હદબહાર ઉપયોગ કરીને તેનો નાશ થાય એવા તપને કદાપિ ન કરવું જોઈએ. મન વાણી અને કાયાના યોગોની શક્તિયો ન ઘટે અને આત્માના જ્ઞાનદિગુણોનો વિકાસ થાય એવી રીતે તપ કરવાની જરૂર છે. મનની એકાગ્રતા વધે અને સર્વ પ્રકારનાં શુભ જ્ઞાનોની પ્રાપ્તિ થાય એવી રીતે સ્વાધિકારે તપ કરવાની જરૂર છે. વિષયવાસનાઓની વૃત્તિયો પર જય મેળવવાને જે જે આચારોને આચરવા અને વિચારોને કરવા તેને તપ કહેવામાં આવે છે. દુષ્ટરિવાજો દુષ્ટાચારો હાનિકરક આચારો અને દુષ્ટ વ્યસનો વગેરેનો સમાજમાંથી સંઘમાંથી અને રાજ્યમાંથી નાશ કરવા જે જે શુભ પ્રવૃત્તિઓ કરવામાં દુઃખોને-કષ્ટોને સહવાં તેને તપ કહેવામાં આવે છે. વાસનાઓનો નાશ કરવા ઉપવાસ કરવામાં આવે છે તેને તપ કહે છે, પરંતુ ઉપવાસ બાદ પુનઃ શરીરમાં ધાતુપુષ્ટિ થતાં વાસનાઓ પ્રકટે છે માટે ઉપવાસમાત્રથી કામાદિની શાન્તિ થતી નથી પરંતુ તે સાથે મનમાંથી વાસનાઓ ટળે તેવું આધ્યાત્મિકતપ કરવાની જરૂર છે. આત્માની બાહ્ય-આન્તરિકશક્તિયોની વૃદ્ધિ કરે અને મલિનતાનો નાશ કરે એવું સ્વાધિકારે ક્ષેત્રકાલાનુસાર તપ કરવું જોઇએ. શાસ્ત્રવિધિના અનુસારે દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવનું જ્ઞાન કરી યથાશક્તિએ તપ કરવું જોઇએ. મનુષ્યની પારમાર્થિક અને આત્મોન્નતિકારક સર્વ શુભપ્રવૃત્તિયોના ગર્ભમાં તપ રહેલું છે તે ગુરુગમપૂર્વક અનુભવ ગ્રહવાથી અવબોધાય છે. રાગ-દ્વેષ-ઈર્ષ્યા-નિન્દા-કામ વગેરે અન્તશત્રુઓનો નાશ કરવો એ સર્વોત્તમ તપ છે. પૂર્વે ચારે વર્ણમાં અને ત્યાગીઓમાં કદાગ્રહ, વૈર, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ આદિ દુર્ગુણોના નાશાર્થે જે જે પ્રવૃત્તિઓ થતી હની

આવે છે. મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે સર્વ દૃશ્ય પદાર્થોની ઇચ્છાઓનો ત્યાગ કરવામાં ઉચ્ચ શુદ્ધ તપનું મહત્વ કહ્યું છે. વૈશાખ અને જ્યેષ્ઠ માસમાં સૂર્યનો અત્યંત તાપ પડે છે ત્યારે અત્યંત વૃષ્ટિનો પ્રારંભ થાય છે તેની પેઠે સર્વ મનુષ્યોને સ્વાધિકારે નિરાસક્તભાવથી કર્તવ્યકાર્યો કરતાં અત્યંત દુઃખાદિ તાપ વેઠવો પડે છે ત્યારે અનંત-સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે. મોહની સર્વ પ્રકૃતિયો પર કાબૂ મેળવીને નિર્મોહદશાએ આત્મામાં સ્થિરતા—રમણતા કરવી એ જ તપ છે. તપના પ્રથમ પગથીએ ચઢવાથી અનુક્રમે ચરમતપની પ્રાપ્તિ થાય છે માટે પ્રથમવ્યવહારિક શુભ કર્મોના તપની સેવા કરવી પડે છે, યમનિયમની સિદ્ધિ થયા વિના ધ્યાનસમાધિની પ્રાપ્તિ કરવી તે જેમ અયોગ્ય છે. તેમ પ્રથમ બાહ્યતપની સિદ્ધિ કર્યા વિના આન્તર-તપની એકદમ પૂર્વભવના સંસ્કાર વિના પ્રવૃત્તિ સેવવી તે અયોગ્ય કરે છે.

૨૪૪ બાહ્યશત્રુઓ કરતાં આંતર શત્રુઓ ભયંકર છે.

૧૯૩-૯૪

ભાવાર્થ:—બાહ્યશત્રુઓ કરતાં આંતર શત્રુઓ વિષય, કષાય, નિન્દા, નિદ્રા, વિકથા વગેરે પ્રમાદોથી આત્માની અનન્તગુણી હાનિ થાય છે. ચતુરશીતિ લક્ષયોનિમાં વારંવાર પરિભ્રમણ કરાવનાર આન્તર પ્રમાદશત્રુઓ છે. અનેક પ્રકારના ધર્મ કર્મોની પ્રવૃત્તિયોમાં પ્રમાદો થવાના અનેક પ્રસંગો પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રમાદોથી સાવધ રહેવાની અત્યંત જરૂર છે. શ્રી વીરપ્રભુ શ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે —હે ગૌતમ ! તું ક્ષણમાત્ર પ્રમાદ કર નહી. વિષભક્ષણથી એક વાર

અને પરતંત્ર થયા. પ્રમાદોથી આર્યમનુષ્યોએ પૂર્વની સર્વશુભ-શક્તિયોનો વારસો ખોયો અને તેથી આર્યોની અત્યંત હાનિ થઇ. પ્રમાદોથી મોજશોખ–આલસ વધે છે, અને તેથી ભય, સ્વાર્થ, દેહાધ્યાસ, વૈર, ઈર્ષ્યા, વગેરે દુર્ગુણોનું જોર વધતાં મનુષ્યોમાંથી સાત્વિકગુણોનું જોર ઘટે છે અને અન્તે પરિણામ એ આવે છે કે જેથી રાજ્યની, સંઘની, ધર્મની પડતીનો પ્રારંભ થાય છે.

૨૪૫ સર્વ શકિત અને બ્રહ્મજ્ઞાનનું મૂળ–'બ્રહ્મચર્ય'

૬૯૪-૯૫-૯૬

વીર્યરક્ષા એજ શીલ છે તે વીર્યરક્ષા સર્વશક્તિયોનું મૂલ છે. બ્રહ્મજ્ઞાનનું કારણ વીર્યરક્ષા છે. વીર્યરક્ષારૂપ દ્રવ્યબ્રહ્મચર્ય સદા સાધવું જોઇએ. દેશધર્મોન્નતિપ્રદ બ્રહ્મચર્ય છે. ધર્માર્થકાંક્ષીઓએ શીઘ્ર આત્મોન્નતિ કરનાર બ્રહ્મચર્યને સદા સાધવું જોઇએ.

વિવેચન :—આત્મારૂપદેવનુ દેહમન્દિર છે. દેહરૂપમન્દિરનો ટકાવ બ્રહ્મચર્યથી થાય છે. શારીરિકપુષ્ટિ, વાચિકપુષ્ટિ અને માનસિકપુષ્ટિ માટે વીર્યરક્ષા કરવાની આવશ્યકતા અનિવાર્ય છે. વીર્યનો નાશ કરવાથી મનુષ્યો સત્તા, લક્ષ્મી, વ્યાપાર, વિદ્યા, સુખ વગેરેથી ભ્રષ્ટ થાય છે અને તેઓ અન્યપ્રગતિશીલ પ્રજાના પાદ નીચે કચરાઇ મરી જાય છે. દેશોન્નતિકારક, ધર્મોન્નતિકારક, અને રાજ્યોન્નતિકારક આત્મોન્નતિ આદિ સર્વપ્રકારની જે જે શુભોન્નતિયો ગણાય છે તેનું મૂલકારણ વીર્યરક્ષારૂપ બ્રહ્મચર્ય છે. પંડિતો, વિદ્વાનો, બ્રાહ્મણો, ક્ષત્રિય, વૈશ્યો, શૂદ્રો વગેરે સર્વગુણ-કર્મવિશિષ્ટ મનુષ્યો વીર્યરક્ષારૂપ બ્રહ્મચર્યને પાળે છે તો તેઓની

ગૃહસ્થોએ અને સાધુઓએ સ્વોચિત કર્મોમાં નીતિનો ત્યાગ ન કરવો જોઇએ. સાધુઓએ ઉત્સર્ગમાર્ગથી સાત્વિક કર્મો કરવાં જોઈએ. ર્આપત્તિપ્રસંગે ગૃહસ્થો પર અને સાધુઓ પર અનેક-પ્રકારની આપત્તિયો આવે છે અને તેથી ધર્મ ઉપર પણ અનેક પ્રકારની આપત્તિયો આવે છે તેવા પ્રસંગે સાધુઓએ અને ગૃહસ્થોએ આપદુદ્ધારક આપદ્ધર્મ સેવવો જોઇએ.

અમુક દેશમાં, અમુક ક્ષેત્રમાં, અમુક મનુષ્યોમાં વિદ્યા, ક્ષાત્રકર્મ, વ્યાપાર, સેવા વગેરે શક્તિયોના રક્ષણ માટે સાધુઓ-વડે અને ગૃહસ્થોવડે આપદ્ધર્મ સેવાય છે. કોઇ કાલે દેશના ઉપર આપત્તિ આવી પડે છે ત્યારે દેશાપત્–ધર્મકર્મને સેવી. દેશની આબાદી રક્ષવી પડે છે, કોઇ વખત રાજ્ય પર અને વિદ્વાનો પર આપત્તિ આવી પડે છે ત્યારે તે તે ધર્મની રક્ષા કરવાને આપવાદિક ચોક્કસ કર્મોને કરીને તે તે ધર્મની રક્ષા કરવી પડે છે. આ બાબતમાં જેઓ અજ્ઞાન રહે છે તેઓને હાથે તે તે ધર્મોનું રક્ષણ થઈ શકતું નથી. જૈનો હાલ તેર લાખ જેટલી સંખ્યામાં આવી પડયા છે. બ્રાહ્મણો ક્ષત્રિયો અને શૂદ્રો તથા વૈશ્યની અનેક પેટાજાતિઓવડે જૈનધર્મ સેવાતો નથી. હવે જૈનોની સંખ્યામાં ચાતુર્વર્ણ્ય મનુષ્યોની વૃદ્ધિ ન થાય તો જૈનકોમનો નાશ થવાનો પ્રસંગ પાસે આવી લાગ્યો છે આવી સ્થિતિમાં તેઓ જૈનકોમની વૃદ્ધિ કરવા આપદ્ધર્મનું સેવન ન કરે તો વર્તમાન જૈનો પોતાના હાથે પોતાનો નાશ કરે એમાં કંઇપણ આશ્ચર્ય નથી. કોઇપણ ધર્મ એવો નથી કે જે આપદ્-કાલમાં ઉદ્ધારક શક્તિયોને સેવવામાં પ્રતિબંધ કરતો હોય. મનુસ્મૃતિમાં બ્રાહ્મણો વગેરેના આપદ્ધર્મો જે જે કરવા લાયક

કરવાનો આપદ્ધર્મ સેવવાનો પ્રસંગ આવી પહોંચ્યો છે. ઈગ્લાંડ, ફ્રાન્સ, જર્મની વગેરે દેશોના મનુષ્યો જો યોગ્ય આપદ્ધર્મકર્મોને સેવશે તો તે પુનઃ પૂર્વની સ્થિતિએ આવી પહોંચશે. જે કોમમાં પ્રગત્યર્થે આપત્કાલે વિચારોમાં અને કર્મોમાં સુધારાવધારાનાં પરિવર્તનો થતાં નથી, તે કોમ મૃત્યુશરણભૂત થઇ જાય છે. દેશ, કોમ, સમાજ, સંઘ, રાજ્ય વગેરેએ આપત્તિકાલે આપદ્ધર્મ સેવવો જોઈએ. આપત્તિ ધર્મ પ્રસંગે જેઓ આપદ્ધર્મને નથી તેઓ પાપી ઠરે છે અને જેઓ આપદ્ધર્મને સેવે છે તેઓ ધર્મી ઠરે છે જૈનકોમમાં વિદ્યાબલ, ક્ષાત્રબલ, વૈશ્યકર્મગુણબલ અને શૂદ્રબલ આદિ અનેક બલોની જરૂર છે અને તે આપદ્-ધર્મકર્મના વિચારોને અને આચારોને સેવ્યા વિના પ્રાપ્ત થાય તેમ નથી, માટે શર્વ પ્રકારના ધર્મોને જાણનાર ધર્મકર્મયોગીઓએ આપદ્ધર્મકર્મને સેવી જૈનધર્મનો ઉદ્ધાર કરવો જોઇએ.

દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવ, ઉત્સર્ગ, અપવાદ વગેરેને જેઓ જાણતા નથી તેઓ અનેક કર્તવ્યધર્મના નાશકારક બને છે.

વિશ્વમાં સર્વ સદ્ધર્મો જાણવા યોગ્ય છે પરંતુ કરવામાં તે જે કર્મસ્વોચિત હોય તે કરવું જોઈએ. સદ્ધર્મોનું અને અસદ્ધર્મોનું પરિપૂર્ણ જ્ઞાન કરવાથી કદાપિ અજ્ઞાનથી મુંઝાવાનું થતું નથી. એકનો એક ધર્મ વસ્તુતઃ એક અપેક્ષાએ સદ્ધર્મ છે અને તે અન્ય અપેક્ષાએ અસદ્ધર્મ છે. જે અપેક્ષાએ સત્યધર્મ છે તેજ બીજી અપેક્ષાએ અસત્ય છે. વ્યવહારદૃષ્ટિએ સર્વસદ્ધર્મો પૈકી સ્વયોગ્ય જે કર્તવ્યધર્મો હોય તેઓનું સેવન કરવું જોઇએ. સ્વોચિતધર્મકર્મથી ભ્રષ્ટ થવાથી સ્વાત્માની, સંઘની,

કરવામાં આવ્યું છે. **પ્રાયશ્ચિત્ત એ આન્તરતપ** છે તથાપિ તેનું લોકવ્યવહારમાં ભિન્નત્વ છે તેથી અત્ર તપના શ્લોકથી ભિન્નત્વ કર્યું છે. જે જે વિચારોથી અને આચારોથી ચિત્તની શુદ્ધિ થાય અને સમાજ સંઘની સુવ્યસ્થા જળવાય તેવી રીતે પ્રાયશ્ચિત્તોને ગ્રહણુ કરવાં જોઇએ.

૨૪૯-અનંત અસ્તિ તથા નાસ્તિ ધર્મ

પૃ. ૭૦૫-૭૦૮

શ્રીમદ્ આનંદઘનજી મહારાજે ષટ્દર્શન જિનઅંગે ભણીજે- ઇત્યાદિથી સર્વદર્શનો છે તે એકેક અંગયુક્ત હોઇને તે જિન- વર અંગીનાં અંગોભૂત છે. સર્વધર્મોમાં જે સત્યાંશો હોય તે ગ્રહવા; પરંતુ દ્વેષદૃષ્ટિથી અને દોષદૃષ્ટિથી કોઈ ધર્મની કોઇ દર્શનની નિન્દા કરવી ન જોઇએ. સર્વધર્મોમાં સત્યાંશો સમા- યલા છે તે સત્યાંશોને હંસદૃષ્ટિ ધારીને ગ્રહણુ કરવા જોઈએ અને જે અસત્યાંશો હોય તેની ઉપેક્ષા કરવી જોઇએ. સત્યાંશો વિના જે જે ધર્મો વિશ્વમાં જીવે છે તે જીવી શકે નહિ. કોઈ ધર્મ વિશ્વમા જીવદયાની મુખ્યતાએ વિશ્વમાં જીવી શકે છે. કોઈ ધર્મ વિશ્વમાં પરોપકારની મુખ્યતાએ જીવી શકે છે. કોઈ ધર્મ વિશ્વમાં જનસેવાની મુખ્યતાએ જીવી શકે છે. સર્વધર્મોમાં મુખ્ય મુખ્ય કોઈ કોઈ મહાન્ સત્યાંશ હોય છે. દયા, સત્ય, બ્રહ્મચર્ય પરોપકાર, ત્યાગ કર્મયોગ, જ્ઞાનયોગ, ભક્તિયોગ, સેવાયોગ, લયયોગ વગેરે કોઇ મુખ્યાંગબળે કોઇ કોઇ ધર્મ, વિશ્વમાં જીવવા સમર્થ બને છે. સ્યાદ્વાદીઓ સત્યાંશોનું સાપેક્ષ- દૃષ્ટિએ ગ્રહણ કરવા તરફ વિશેષ લક્ષ્ય આપે છે. કોઇ ધર્મના

ધર્મ કરતાં વિશેષ વ્યાપક બનીને મનુષ્યોની ઉન્નતિ કરી શકે છે. દરેક ધર્મમાં સત્યાંશનું એક મુખ્યઅંગ પડે છે તેથી તે ધર્મની વિશ્વમાં જીવંતદશા વર્તે છે.

સર્વનયોની સાપેક્ષતાએ વિશ્વવર્તિસર્વધર્મોના પ્રગતિકારક-વિચારોને અને આચારોને ગ્રહણ કરનાર જૈનધર્મની સર્વધર્મોમાં અમુક અમુક સત્યાંશે વિદ્યમાનતા હોવાથી વ્યાપકદૃષ્ટિએ જૈનધર્મ સર્વત્ર વ્યાપક છે એવું અનુભવાય છે. અનન્ત સત્યબ્રહ્મના અંશો જે જે આચારોમાં છે તે સ્યાદ્વાદ જૈનધર્મ છે એવી વિશાલદૃષ્ટિથી જ્યાં સાપેક્ષનયોની વિચારણા કરાય છે એવા સ્યાદ્વાદીઓ સર્વત્ર જૈનધર્મને અનેક સત્યાંશોથી વિખ્યાત કરી શકે છે. અનન્ત-સત્યાંશોથી પરિપૂર્ણ એવા જૈનધર્મના અનન્તજ્ઞાનવર્તુલમાં વિશ્વવર્તિ કરોડો ધર્મોનો સમાવેશ થાય છે. વિશ્વવર્તિવિચારોમા અને આચારોમા જે જે સત્યાંશો છે તેને કેવલજ્ઞાનીએ સત્યધર્માંશો કહેલા છે તેથી તે મહાવીરપ્રભુના સિદ્ધાંતોથી અવિરુદ્ધ હોઈ-ગ્રહવા લાયક છે-એમ જૈનાચાર્યો ડિંડિમ વગાડીને કહે છે; માટે સર્વ-**ધર્મોને પોતાના અનંતજ્ઞાન ધર્મવર્તુલમાં સમાવનાર જૈનધર્મનો સર્વત્ર પ્રચાર કરવાની જરૂર છે.**

અનેકાન્તનયજ્ઞાન વિના ધર્મ સબંધી મનુષ્યોને પરસ્પર જે રાગદ્વેષ થાય છે તેનો ક્ષય થતો નથી અને તે વિના મતાંધતા પણ ક્ષય થતો નથી. અનેકાન્ત જૈનધર્મરૂપ મહાસાગરના સર્વસત્યાંશો ગમે તે ધર્મના આચારોમા અને વિચારોમાં હોય પરંતુ તે અનેકાન્ત જૈનધર્મરૂપ મહાસાગરના બિંદુઓ છે એવો અનુભવ આવતાં જૈનધર્મની ઉપયોગિતાનો ખ્યાલ ખરેખર વિશ્વવર્તિ ગ્રન્.

અસ્તિધર્મોને અને અનંતનાસ્તિધર્મોને અનેકધર્મવાળા ભિન્નનામ-પર્યાયોવડે કહે અને અર્થનું અપેક્ષાઐક્ય હોય તો તેમાં સાપેક્ષ-દૃષ્ટિએ જૈનધર્મત્વ અવબોધવું જોઇએ. આ પ્રમાણે અનેક અપેક્ષાઓવડે યુક્ત જૈનધર્મને કોઇ વેદાન્ત કહે, કોઇ આર્યધર્મ કહે, કોઇ તેને સત્યધર્મ કહે, કોઇ તેને પ્રભુધર્મ કહે–કોઇ તેને સર્વજ્ઞ ધર્મ કહે, કોઇ તેને સાપેક્ષધર્મ કહે ઇત્યાદિ અનેક નામોથી કહે તો પણ તેનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ એક જ રહે છે.

સ્યાદ્વાદનયદૃષ્ટિથી વર્તમાન જમાનામાં સર્વધાર્મિક તથા વ્યાવહારિક શુભશક્તિયોને ધારણ કરવામાં અપ્રમાદી બનવું જોઇએ. સર્વપ્રકારની નિર્બલતાનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. અનંત-જ્ઞાનાદિ શક્તિયોનો સ્વામી આત્મા છે. આત્માની સર્વશક્તિયોને પ્રકટ જે કરે છે તે જૈનધર્મી છે, પછી જાત્યાદિભેદે ગમે તે ગણાતો હોય તોપણ વિરોધ આવતો નથી.

આત્મામાં સત્તાએ રહેલી પરમાત્મશક્તિયોનો જે સંબંધ કરાવે છે તેને યોગ કહેવાય છે. આત્માની અનંતશક્તિયોનો આવિર્ભાવ થાય એવા આ ઉપાયોને યોગ કહે છે. આત્માની સાથે આવિર્ભાવપણે જ્ઞાનદર્શનચારિત્રનો યોગ કરાવે તેને યોગ કહે છે. અનન્તશક્તિયો કે જે આત્મામાં અસ્તિરૂપ અને નાસ્તિરૂપ છે તેની સાથે જોડાવું તે યોગ અવબોધવો.

યોગીઓનો પાર પામી શકાતો નથી. યોગીઓની યોગશક્તિ-યોમાં પરસ્પર ભિન્નતા હોય છે. કોઇને કોઇ શક્તિ ખીલી હોય છે અને કોઇને કોઇ શક્તિ ખીલી હોય છે. આત્મજ્ઞાની યોગીગુરુની કૃપાવિના યોગશક્તિઓની પ્રાપ્તિ થતી નથી. અતએવ પ્રીતિભક્તિગી

દર્શનમાન્યતાધારક મુંડી હોય, બૌદ્ધધર્મી સાધુ હોય, ખ્રિસ્તીધર્મનો સાધુ હોય, કોઈ શિખાધારી મહાત્મા બ્રાહ્મણ હોય, ત્યાગીનો વેષ ધારણ કરનાર ત્યાગી હોય, કોઈ યોગી હોય અને કોઈ ગૃહસ્થાશ્રમી હોય પરંતુ સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવકથિત સમતા ભાવ જો તેને પ્રાપ્ત થયો તો તે કર્મબંધનથી મુક્ત થયા વિના રહેતો નથી. ગમે તે વેષ વા આચારધારકમનુષ્ય હોય પણ તે સમતા ભાવના ઉપાયોનું અવલંબન કરીને મુક્તિસુખની પ્રાપ્તિ કરે છે એમાં અંશમાત્ર સંશય નથી. બાહ્યધર્માચારોના મતભેદોમાં પરસ્પર ભિન્નધર્મીઓ રાગદ્વેષનો વિષમભાવ ધારણ કરીને હૃદયની કલુષિતતા કરી સમતાભાવને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવ કથિત ધર્મનાં અનુષ્ઠાનો કરો, જૈન-વેદધર્મનાં અનુષ્ઠાનો કરો, પરંતુ સમતાભાવ આવ્યા વિના પરમબ્રહ્મપદની–મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. સમતાભાવ જેને આવે છે તે ગમે તે ધર્મનો પાલક હોય તોપણ તે મુક્તિ પદને પામે છે–એમ કહેવું તે રજીષ્ટર સમાન છે, શ્રદ્ધા-ભક્તિનું સમાલંબન કરીને જે સર્વજ્ઞાની આજ્ઞાનુસારે કર્મયોગને આદરે છે તે અવશ્ય મુક્તિપદને પામે છે. પરમાત્માની ગુરુની અને ધર્મની શ્રદ્ધાભક્તિવડે કર્તવ્યકર્મ કરવાથી ચિત્તનો કર્તવ્ય-કર્મમાં સંયમ થાય છે અને તેથી આત્માની કર્મયોગદશા પરિપૂર્ણ પક્વ થતાં છેવટે સમતાયોગની પ્રાપ્તિ થાય છે. સર્વજ્ઞની આજ્ઞાનુસારે કર્તવ્યકર્મ કરવાની જરૂર છે. પરમાત્માના સહજસૂક્ષ્મ વિચારોના અનુભવથી સર્વજ્ઞની આજ્ઞાની ઝાંખી આવે છે અને તેથી કર્તવ્યકર્મ કરવામાં આત્માર્પણ કરી શકાય છે. કર્મયોગ સંબંધી જેટલું કહેવામાં આવે તેટલું કહેવા છતાં

છે કે-કર્તવ્યકર્મો કરીને આત્માની શુદ્ધતા પ્રાપ્ત કરવી. કર્મ-યોગની દશા પૂર્ણ થયા પશ્ચાત્ સમતાયોગની છેવટે પ્રાપ્તિ થાય છે માટે ચરમદશાની પ્રાપ્તિયોગ્ય કર્મો છેવટે કરવાયોગ્ય છે. કર્મયોગની પરિપકવદશા થતાં પરિપૂર્ણ સમતાયોગની સિદ્ધિ થાય છે. વિશ્વવર્તીસર્વમનુષ્યો આત્મામાં અનન્તજ્ઞાનદર્શન-ચારિત્રની પ્રાપ્તિ કરો !

દ્વિતીય ભાગ સમાપ્ત

પીવું, મોજશોખ મારવા અને સ્વાર્થમાં લયલીન રહેવું એટલું કરવા માત્રથી કંઈ મનુષ્યત્વ પ્રાપ્ત કરી શકાય નહિ. મનુષ્યત્વ પ્રાપ્ત કરવાને માટે ઉપકાર-પ્રવૃત્તિ મુખ્ય કારણીભૂત છે; માટે મનુષ્ય ! અન્ય આલપંપાલનો ત્યાગ કરીને પરમાર્થ કર, ઉપકાર કર, ઉપકારથી તું મહાન્ થઇશ. હે મનુષ્ય ! વાસ્તવિક ગુણોની પ્રગતિ કરવામાં ઉપકારનું અવલંબન કર.

૧૬૦. જૈન પરોપકારી મનુષ્યો. પૃ. ૪૪૮

ધર્માર્થકાંક્ષીમનુષ્યોએ નિષ્કામવૃત્તિથી ઉપકારપ્રવૃત્તિ આચરવી જોઈએ. સં. ૧૯૪૭ની સાલમાં વિજાપુરમાં એક મનુષ્યને ક્ષેત્રમાં સર્પ કરડ્યો તેનુ વિષ તેને સર્વ શરીરમાં વ્યાપી ગયું. તેને ઉચકીને ગામમાં લાવવામાં આવ્યો પણ ઉતર્યું નહિ, એવામાં દૈવવશાત્ ત્યાં એક ફકીર આવ્યો. તેણે તુરત મંત્રથી સર્પનું વિષ ઉતાર્યું અને પશ્ચાત્ તુરત તે તેના માર્ગ પ્રતિ ગમન કરવા લાગ્યો. જે મનુષ્યને સર્પ કરડયો હતો તેના કુટુંબીઓએ પેલા ફકીરને માગે તે આપવાને ઘણી આજીજી કરી અને તેની પાછળ દોડી તેને ઉભો રાખી પગે લાગી બે હાથ જોડી ઘણું કહ્યું. ત્યારે પેલા ફકીરે કહ્યું કે-મેં તમારા કુટુંબી મનુષ્ય પર ઉપકાર કર્યો છે તેથી હું તમારૂં કંઈ પણ લેવાનો નથી. વિશેષ શું ? તમારા ઘરનું જલ પણ અડીશ નહિ. મારી નિષ્કામવૃત્તિના બળે સર્પનો મંત્ર ભણતાં સર્પ તુરત ઉતરી જાય છે અને મને વાસ્તવિક જે ફલ થવાનું હોય છે તે થાય છે માટે મને હવે તમે કંઇ પણ કહેશો નહિ. ધન્ય છે ! એવા ફકીરને આ દૃષ્ટાંત ઉપરથી આત્મબોધ-

થાય એ અર્થે છે કે નિષ્કામવૃત્તિથી ઉપકાર કરવો. ઔષધાદિ આદિ આહારાદિનો ઉપકાર સ્વરૂપ આપણાથી ઉપકાર કરવો જોઈએ. દ્રવ્યોપકાર, ભાવોપકાર, નિશ્ચયોપકાર, દર્શનોપકાર જ્ઞાનોપકાર, ચારિત્રોપકાર, વિદ્યોપકાર દ્રવ્ય આજીવિકોપકાર, ઔષધોપકાર, આહારોપકાર, વસ્ત્રોપકાર, મંત્રોપકાર, યંત્રોપકાર—આદિ અનેક પ્રકારના ઉપકારો છે. રજોગુણોપકાર તમોગુણોપકાર અને સત્ત્વગુણોપકાર એમ ત્રણ પ્રકારના ઉપકારનું સ્વરૂપ અવબોધવું. એકેન્દ્રિયથી તે પંચેન્દ્રિયપર્યન્ત જીવો રજોગુણોપકાર, તમોગુણોપકાર કરી શકે છે. તે તે ગુણે તેઓ તે તે ઉપકારની અવસ્થાના હોય છે તેની તે વખતે ગુણના ઉદય છે અને સત્ત્વોપકારની શોધના જાણવા છે. નિશ્ચયથી ઉપકારના અવકાશ જોતા જડે છે. નિષ્કામવૃત્તિએ પરોપકાર કરવાની ભાવના ધારણ કરીને ઉપકારોમાં સ્વાધિકારે પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. સંવત ૧૯૬૯ની સાલમાં ઇન્દુ

માગી લાવતા. દરેક શ્રેષ્ઠી તેમને માગ્યા પ્રમાણે આપતા અને તે લાવેલા રૂપિયા તેઓ ગરીબ જૈનો તથા જૈનેતર ગરીબ લોકોને પહોંચી દેતા. ઉપાશ્રયે સાધુઓની પોતે જાતે ખબર લેતા. સાધ્વી-ઓની ભક્તિ કરતાં. કોઇના ઉપર ઉપકાર કરવા ચૂકતા નહિ. અમદાવાદના નગરશેઠ મણિભાઈ પ્રેમાભાઇએ છપ્પનના દુષ્કાલ પ્રસંગે પરોપકાર કરવામાં બાકી રાખી નથી. તેઓ ગરીબ લોકો પાસે ગાડી લઇ જતા અને તેઓને જાતે તપાસતા અને પશુઓ તથા મનુષ્યોપર ઉપકાર કરતા કરતા તેમના ઉપર રોગે હુમલો કર્યો તેથી એવા ભલા પરોપકારી નગરશેઠનું મૃત્યુ થયું. અમદાવાદના જૈન ઝવેરી શેઠ લલ્લુભાઇ રાયજીએ પરોપકાર કરવામાં લક્ષ્મીનો સારી રીતે ભોગ આપ્યો છે. અમદાવાદ જૈનશ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક બોર્ડીંગ કાઢવામાં તેમણે આગેવાની ભર્યો ભાગ લીધો છે. લાલશંકર ઉમિયાશંકરે સ્થાપેલા અનાથાશ્રમને તેમણે સારી સાહાય્ય કરી છે. ઓશવાળ જૈનના નામે કોઈ પણ મનુષ્ય તેમની પાસે ખાનગી મદદ લેવા જતો તો તેને તેમની ચઢતી અવસ્થામાં સારી રીતે ખાનગીમા મદદ આપતા હતા. શેઠ લલ્લુભાઈ રાયજીએ હજારો રૂપિયા ગુપ્ત રીતે ગરીબ લોકોને આપ્યા છે. ઉત્તમ વર્ગના લોકોને ગુપ્ત રીતે ઘણી સાહાય્ય કરી છે. તેમની ચડતીના પ્રસંગે તેમના ઘર નીચે મનુષ્યોની ઠઠ જામતી હતી. સર્વને તેઓ મદદ આપી વિદાય કરતા હતા. તેમના ઘેર અમો વહોરવા જતા ત્યારે ઘર નીચે જાણે દવાખાનાના દર્દીઓ ભરાયા હોય તેવી રીતે અનેક દુ:ખી મનુષ્યો બેઠેલા દેખાવામાં આવતા હતા. તેમણે પરોપકારના જે કાર્યો કરેલા છે. તેનો જાતિ અનુભવ છે શેઠ લલ્લુભાઇ રાયજી હાલ પણ પરોપકારનાં કાર્યો કર્યા કરે છે અમદાવાદના નગરશેઠ

પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈએ ઘણાં પરોપકારનાં કાર્યો કર્યાં હતાં. શેઠ લાલભાઈ દલપતભાઈની માતાજી ગંગાબેને અનેક પરોપકારનાં કાર્યો આજપર્યંત કરે છે અને ભવિષ્યમાં કરશે. શેઠ મનસુખભાઈ ભગુભાઈએ પરોપકારનાં કાર્યો કર્યાં છે. તેમણે અમદાવાદની પાંજરાપોળ સુધારીને પશુઓનાં દુઃખ દૂર કરવા મનાઈની આજ્ઞા કરી હતી. સુરતમાં ઝવેરી હીરાચંદ મોતીચંદ, શેઠ ધર્મચંદ ઉદયચંદ, નગીનદાસ કપૂરચંદ, નેમચંદ મેળાપચંદ અને નગીનદાસ ઝવેરચંદ [illegible]